

Geografia

**PODSTAWA PROGRAMOWA  
PROGRAM NAUCZANIA  
PRZYKŁADOWE SCENARIUSZE LEKCJI  
ZIEMIA i LUDZIE**

pod redakcją  
Grażyny Wnuk

szkoła ponadgimnazjalna

z a k r e s  
p o d s t a w o w y





# **I. Kształcenie geograficzne w Podstawie Programowej Kształcenia Ogólnego w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej – zakres podstawowy**

## **GEOGRAFIA**

### **III etap edukacyjny**

#### **Cele kształcenia – wymagania ogólne**

##### **I. Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej**

Uczeń:

- 1) dokonuje obserwacji i pomiarów w terenie;
- 2) potrafi korzystać z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.

##### **II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów**

Uczeń:

- 1) posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym;
- 2) identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej);
- 3) rozumie wzajemne relacje przyroda-człowiek;
- 4) wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.

##### **III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce**

Uczeń:

- 1) wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca;
- 2) stosuje wiadomości i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, m.in. w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska.

##### **IV. Kształtowanie postaw**

Uczeń rozwija w sobie:

- 1) ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem;
- 2) świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i Polski;
- 3) patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności – ich systemów wartości i sposobów życia.

## Treści nauczania – wymagania szczegółowe

### 1. Mapa – umiejętności czytania, interpretacji i posługiwania się mapą

Uczeń:

- 1) wykazuje znaczenie skali mapy w przedstawianiu różnych informacji geograficznych na mapie; posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie;
- 2) odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych;
- 3) posługuje się w terenie planem, mapą topograficzną, turystyczną, samochodową (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie i w terenie);
- 4) identyfikuje położenie i charakteryzuje odpowiadające sobie obiekty geograficzne na fotografiach, zdjęciach lotniczych i satelitarnych oraz mapach topograficznych;
- 5) dobiera odpowiednią mapę w celu uzyskania określonych informacji geograficznych;
- 6) określa położenie geograficzne oraz matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie;
- 7) lokalizuje na mapach (również konturowych) kontynenty oraz najważniejsze obiekty geograficzne na świecie i w Polsce (niziny, wyżyny, góry, rzeki, jeziora, wyspy, morza, państwa itp.);
- 8) analizuje i interpretuje treści map ogólnogeograficznych, tematycznych, turystycznych;
- 9) projektuje i opisuje trasy podróży na podstawie map turystycznych, topograficznych i samochodowych.

### 2. Kształt, ruchy Ziemi i ich następstwa

Uczeń:

- 1) podaje główne cechy kształtu i wymiarów Ziemi; odczytuje współrzędne geograficzne na globusie;
- 2) posługuje się ze zrozumieniem pojęciami: ruch obrotowy Ziemi, czas słoneczny, czas strefowy; podaje cechy ruchu obrotowego; wyjaśnia, dlaczego zostały wprowadzone strefy czasowe i granica zmiany daty; posługuje się mapą stref czasowych do określania różnicy czasu strefowego i słonecznego na Ziemi;
- 3) podaje cechy ruchu obiegowego Ziemi; przedstawia (wykorzystując również własne obserwacje) zmiany w oświetleniu Ziemi oraz w długości trwania dnia i nocy w różnych szerokościach geograficznych i porach roku;
- 4) podaje najważniejsze geograficzne następstwa ruchów Ziemi.

### 3. Wybrane zagadnienia geografii fizycznej

Uczeń:

- 1) charakteryzuje wpływ głównych czynników klimatotwórczych na klimat;
- 2) charakteryzuje na podstawie wykresów lub danych liczbowych przebieg temperatury powietrza i opadów atmosferycznych w ciągu roku w wybranych stacjach meteorologicznych położonych w różnych strefach klimatycznych; oblicza amplitudę i średnią temperaturę powietrza; wykazuje na przykładach związków między wysokością Słońca a temperaturą powietrza;

- 3) wykazuje różnicowanie klimatyczne Ziemi na podstawie analizy map temperatury powietrza i opadów atmosferycznych oraz map stref klimatycznych na Ziemi;
- 4) podaje na podstawie map tematycznych zależności między strefami oświetlenia Ziemi a strefami klimatycznymi oraz wykazuje wpływ klimatu na różnicowanie roślinności i gleb na Ziemi;
- 5) podaje główne cechy płytowej budowy litosfery; wykazuje związki pomiędzy płytową budową litosfery a występowaniem zjawisk wulkanicznych i trzęsień ziemi;
- 6) posługuje się ze zrozumieniem pojęciem wietrzenia i erozji; przedstawia rzeźbotwórczą rolę wód płynących, fal morskich, wiatru, lądolodów i lodowców górskich;
- 7) rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działania czynników rzeźbotwórczych.

#### **4. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski**

Uczeń:

- 1) charakteryzuje, na podstawie map różnej treści, położenie własnego regionu w Polsce oraz położenie Polski na świecie i w Europie; opisuje podział administracyjny Polski; podaje nazwy i wskazuje na mapie województwa oraz ich stolice;
- 2) opisuje najważniejsze wydarzenia (obrazy) z przeszłości geologicznej Polski: powstanie węgla kamiennego, powstawanie gór, zalewy mórz, zlodowacenia; wykazuje zależności pomiędzy współczesną rzeźbą Polski a wybranymi wydarzeniami geologicznymi;
- 3) rozpoznaje główne rodzaje skał występujących we własnym regionie i w Polsce; wskazuje na mapie najważniejsze obszary ich występowania; podaje przykłady wykorzystania skał w różnych dziedzinach życia człowieka;
- 4) podaje główne cechy klimatu Polski; wykazuje ich związek z czynnikami je kształtującymi; wyjaśnia mechanizm powstawania wiatru halnego i bryzy morskiej;
- 5) wymienia główne rodzaje zasobów naturalnych Polski i własnego regionu: lasów, wód, gleb, surowców mineralnych; korzystając z mapy, opisuje ich rozmieszczenie i określa znaczenie gospodarcze.

#### **5. Ludność Polski**

Uczeń:

- 1) wyjaśnia i poprawnie stosuje podstawowe pojęcia z zakresu demografii: przyrost naturalny, urodzenia i zgonu, średnia długość życia;
- 2) odczytuje z różnych źródeł informacji (m.in. rocznika statystycznego oraz piramidy płci i wieku) dane dotyczące: liczby ludności Polski, urodzeń, zgonów, przyrostu naturalnego, struktury płci, średniej długości życia w Polsce; odczytuje wielkość i główne kierunki migracji z Polski i do Polski;
- 3) charakteryzuje, na podstawie map gęstości zaludnienia, różnicowanie rozmieszczenia ludności w Polsce i zamieszkiwanym regionie oraz wyjaśnia te różnice czynnikami przyrodniczymi, historycznymi, ekonomicznymi;
- 4) wykazuje różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i we własnym regionie;
- 5) podaje główne, aktualne problemy rynku pracy w Polsce i we własnym regionie;
- 6) analizuje, porównuje, ocenia rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce i zamieszkiwanym regionie; wyjaśnia przyczyny rozwoju wielkich miast w Polsce.

## **6. Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski**

Uczeń:

- 1) wyróżnia główne cechy struktury użytkowania ziemi, wielkości i własności gospodarstw rolnych, zasiewów i hodowli w Polsce na podstawie analizy map, wykresów, danych liczbowych;
- 2) podaje przyczyny zróżnicowania w rozmieszczeniu wybranych upraw (pszenicy, ziemniaków, buraków cukrowych) oraz chowu bydła i trzody chlewnej w Polsce;
- 3) przedstawia, na podstawie różnych źródeł informacji, strukturę wykorzystania źródeł energii w Polsce i ocenia jej wpływ na stan środowiska przyrodniczego;
- 4) wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w Polsce i we własnym regionie oraz wskazuje najlepiej rozwijające się obecnie w Polsce gałęzie produkcji przemysłowej;
- 5) rozróżnia rodzaje usług; wyjaśnia szybki rozwój wybranych usług w Polsce i we własnym regionie;
- 6) wykazuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz opisuje obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości;
- 7) opisuje na podstawie map i wyjaśnia zróżnicowanie gęstości i jakości sieci transportowej w Polsce i wykazuje jej wpływ na rozwój innych dziedzin działalności gospodarczej;
- 8) wykazuje konieczność ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce; wymienia formy jego ochrony, proponuje konkretne działania na rzecz jego ochrony we własnym regionie.

## **7. Regiony geograficzne Polski**

Uczeń:

- 1) wskazuje na mapie główne regiony geograficzne Polski;
- 2) charakteryzuje, na podstawie map tematycznych, środowisko przyrodnicze głównych regionów geograficznych Polski, ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu (również na podstawie obserwacji terenowych);
- 3) opisuje, na podstawie map tematycznych, najważniejsze cechy gospodarki regionów geograficznych Polski oraz ich związek z warunkami przyrodniczymi;
- 4) przedstawia, np. w formie prezentacji multimedialnej, walory turystyczne wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych;
- 5) projektuje i opisuje, na podstawie map turystycznych, tematycznych, ogólnogeograficznych i własnych obserwacji terenowych, podróż wzdłuż wybranej trasy we własnym regionie, uwzględniając walory przyrodnicze i kulturowe;
- 6) przedstawia główne cechy położenia oraz środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego; wykazuje znaczenie gospodarcze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód.

## **8. Sąsiedzi Polski – zróżnicowanie geograficzne, przemiany**

Uczeń:

- 1) charakteryzuje i porównuje, na podstawie różnych źródeł informacji geograficznej, środowisko przyrodnicze krajów sąsiadujących z Polską; wykazuje ich zróżnicowanie społeczne i gospodarcze;

- 2) wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarczego Niemiec;
- 3) przedstawia współczesne przemiany społeczne i gospodarcze Ukrainy;
- 4) wykazuje zróżnicowanie przyrodnicze, narodowościowe, kulturowe i gospodarcze Rosji;
- 5) przedstawia główne cechy środowiska przyrodniczego, gospodarki oraz formy współpracy z krajem będącym najbliższym sąsiadem regionu, w którym uczeń mieszka.

## 9. Europa. Relacje przyroda-człowiek-gospodarka

Uczeń:

- 1) wykazuje się znajomością podziału politycznego Europy;
- 2) określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych;
- 3) opisuje, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie regionalne, kulturowe, narodowościowe i etniczne współczesnej Europy oraz najważniejsze przyczyny i konsekwencje tego zróżnicowania;
- 4) wykazuje, na podstawie map tematycznych, związki między głównymi cechami środowiska przyrodniczego Europy Północnej a głównymi kierunkami rozwoju gospodarczego;
- 5) wykazuje, na przykładzie rolnictwa Francji lub innego kraju europejskiego, związek pomiędzy warunkami przyrodniczymi a kierunkiem i efektywnością produkcji rolnej; identyfikuje cechy rolnictwa towarowego;
- 6) przedstawia, na podstawie wskazanych źródeł informacji geograficznej, główne kierunki i przyczyny zmian w strukturze przemysłu wybranego regionu (lub okręgu) przemysłowego w Europie Zachodniej;
- 7) przedstawia główne cechy położenia, wielkości, układu przestrzennego oraz znaczenie Paryża lub Londynu jako światowej metropolii;
- 8) wykazuje wpływ gór na cechy środowiska przyrodniczego oraz gospodarkę krajów alpejskich;
- 9) wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej;
- 10) prezentuje opracowaną na podstawie map, przewodników, Internetu trasę wycieczki po Europie lub jej części.

## 10. Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek-przyroda-gospodarka

Uczeń:

- 1) wykazuje, na podstawie map tematycznych, że kontynent Azji jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów;
- 2) przedstawia, na podstawie map tematycznych, warunki przyrodnicze obszarów, na których kształtowały się najstarsze azjatyckie cywilizacje;
- 3) analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach; wyjaśnia, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności na obszarze Chin; podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz wskazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej;
- 4) wykazuje znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii na tle niekorzystnych cech środowiska przyrodniczego;

- 5) wykazuje związek pomiędzy rytmem upraw i „kulturą ryżu” a cechami klimatu monsunowego w Azji Południowo-Wschodniej;
- 6) opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach; wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju nowoczesnych technologii;
- 7) charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych;
- 8) charakteryzuje na podstawie map tematycznych i wyjaśnia występowanie stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce;
- 9) wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowieka a zasobami wodnymi; uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody;
- 10) określa związki pomiędzy problemami wyżywienia, występowaniem chorób (m.in. AIDS) a poziomem życia w krajach Afryki na południe od Sahary;
- 11) wyróżnia główne cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej;
- 12) identyfikuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem; określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast w Brazylii;
- 13) wykazuje związki między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w najważniejszych regionach gospodarczych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej; określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej;
- 14) przedstawia, na podstawie map tematycznych, główne cechy gospodarki Australii na tle warunków środowiska przyrodniczego;
- 15) przedstawia cechy położenia i środowiska geograficznego Antarktyki i Arktyki; podaje główne cechy i przyczyny zmian w środowisku przyrodniczym obszarów okołobiegunowych.

## **GEOGRAFIA**

### IV etap edukacyjny – zakres podstawowy

#### **Cele kształcenia – wymagania ogólne**

- I. Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.**
- II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.**
- III. Rozumienie relacji człowiek-przyroda-społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej.**

## Treści nauczania – wymagania szczegółowe

### 1. Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata

Uczeń:

- 1) wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie;
- 2) charakteryzuje główne procesy demograficzne (fazy przejścia demograficznego i przejścia epidemiologicznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów;
- 3) klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska; charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów;
- 4) wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na świecie; opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy;
- 5) identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych);
- 6) wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania się regionów pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego (np. wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo-Wschodniej).

### 2. Zróżnicowanie gospodarcze świata

Uczeń:

- 1) klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne (bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;
- 2) ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem);
- 3) opisuje główne obszary upraw i chowu zwierząt na świecie, wyjaśnia ich zróżnicowanie przestrzenne;
- 4) wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, społeczne i polityczne, mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalnej);
- 5) opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach (np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych w państwach rozwijających się); potrafi wyjaśnić szansę i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów, wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich;
- 6) charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi (pozytywne i negatywne);

- 7) charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich;
- 8) charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie „ropa rządzi światem”;
- 9) wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- 10) przedstawia cechy przemysłu wysokiej technologii i podaje przykłady jego lokalizacji na świecie; poznaje nowe funkcje ośrodków przemysłowych i nowe formy przestrzenne - technopolie, klastry i dystrykty przemysłowe;
- 11) charakteryzuje wybrane obszary intensywnie zagospodarowywane turystycznie na świecie; wyjaśnia, dlaczego zmieniają się kierunki wyjazdów turystycznych Polaków; identyfikuje skutki rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego;
- 12) ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym;
- 13) wyjaśnia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób i towarów; wskazuje przykłady lokalizacji nowoczesnych terminali i ich rolę w rozwoju regionów;
- 14) podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny;
- 15) wyjaśnia współczesne zmiany na mapie politycznej świata;
- 16) wyjaśnia na wybranych przykładach (w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne.

### **3. Relacja człowiek-środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój**

Uczeń:

- 1) formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej;
- 2) charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych;
- 3) rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku;
- 4) wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata do głodu i ubóstwa;
- 5) wykazuje na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek-środowisko przyrodnicze (rozszerzanie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska).

## II. Program nauczania geografii *Ziemia i ludzie* dla szkoły ponadgimnazjalnej – zakres podstawowy

### 1. Założenia programu

Opracowany program *Ziemia i ludzie* jest przeznaczony dla ucznia szkoły ponadgimnazjalnej, uczącego się geografii w zakresie podstawowym. Zgodnie z wymaganiami nowej podstawy programowej może być wdrażany począwszy od roku szkolnego 2012/2013. Jego realizacja jest przewidziana na 30 godzin dydaktycznych.

Program nauczania jest zgodny z:

1. Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dziennik Ustaw Nr 4, poz. 17 z dnia 15 stycznia 2009 r.);
2. Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 stycznia 2012 roku w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, Zał. nr 7: Ramowy plan nauczania dla liceum ogólnokształcącego;
3. Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia (Dziennik Ustaw Nr 89, poz. 730 z dnia 8 czerwca 2009 r.).

Na strukturę programu składają się:

- zadania edukacyjne szkoły i nauczyciela,
- szczegółowe cele, treści kształcenia i wychowania oraz opis założonych osiągnięć ucznia,
- sposoby osiągania celów kształcenia,
- propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia,
- literatura.

Realizacja programu umożliwi indywidualizację pracy z uczniem.

Wdrożenie programu pozwoli uczniowi na poznanie oraz ocenę zjawisk i procesów przyrodniczych, społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturowych zachodzących na świecie i w jego poszczególnych regionach. Globalne widzenie świata umożliwi odniesienie działalności człowieka do idei zrównoważonego rozwoju. Uzmysłowi uczniom związki zachodzące między rozwojem globalnym a rozwojem regionów i życiem każdego człowieka. Uświadomi, że Ziemia, na której żyjemy jest naszą wspólną własnością i wszystkim powinno zależeć, aby każdy jej mieszkaniec żył w przyjaznym środowisku przyrodniczym, gospodarczym i społecznym.

## 2. Zadania szkoły i nauczyciela

**Prawidłowa realizacja procesu dydaktycznego** umożliwiająca osiągnięcie celów ogólnych zawartych w Podstawie programowej geografii wymaga spełniania określonych warunków przez szkołę i nauczyciela geografii.

Do głównych **zadań szkoły** należą:

- prawidłowa organizacja procesu dydaktycznego, w tym przydział na geografję w zakresie podstawowym 30 godzin dydaktycznych, określonych w ramowym planie nauczania,
- zapewnienie uczniom dostępu do różnorodnych źródeł informacji geograficznej ze szczególnym uwzględnieniem atlasów i roczników statystycznych,
- wyposażenie pracowni geograficznej w środki dydaktyczne, np. biblioteczkę geograficzną (słowniki, encyklopedie i czasopisma geograficzne), zestawy foliogramów, zestawy filmów na kasetach video lub płytach DVD, komputerowe programy edukacyjne, rzutnik multimedialny, Internet,
- umożliwienie uczniom kształcenia na zajęciach dydaktycznych organizowanych poza szkołą, np. na zajęciach terenowych, w muzeach, na uczelniach.

Do **zadań nauczyciela geografii** należą:

- zapoznanie się i przeanalizowanie obowiązującej **Podstawy programowej geografii** dla szkoły ponadgimnazjalnej i gimnazjum,
- zdiagnozowanie osiągnięć szkolnych ucznia „na wejściu” do szkoły ponadgimnazjalnej,
- zaplanowanie procesu dydaktycznego, zmierzającego do realizacji celów poznawczych, kształcących i wychowawczych wyznaczonych przez Podstawę programową,
- zapewnianie uczniom dostępu do aktualnych źródeł informacji geograficznej,
- rozwijanie zainteresowań ucznia problemami współczesnego świata i jego regionów,
- wykazywanie możliwości praktycznego zastosowania wiedzy i umiejętności geograficznych,
- sprawna i efektywna organizacja pracy na lekcji z zastosowaniem różnych metod i technik pracy oraz odpowiednich środków dydaktycznych,
- systematyczne i rzetelne ocenianie osiągnięć szkolnych ucznia,
- indywidualizacja pracy z uczniem,
- dostarczenie uczniowi argumentów do uczenia się geografii w zakresie rozszerzonym.

Wypełnienie przez szkołę i nauczyciela postawionych im zadań umożliwi uczniowi nabycie wiedzy i umiejętności określonych przez Podstawę programową i dostosowanie kształcenia do możliwości i zainteresowań zarówno zespołu klasowego, jak i każdego z uczniów.

### 3. Szczegółowe cele kształcenia i wychowania, treści i osiągnięcia ucznia

Nr z PP	CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	TREŚCI SZCZEGÓŁOWE	OSIĄGNIĘCIA UCZNI Uczeń:
<b>I. PRZEMIANY POLITYCZNE I DEMOGRAFICZNE NA ŚWIECIE</b>			
<b>1. Globalizacja we współczesnym świecie</b>			
2.14	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ rozumienie procesów związanych z globalizacją</li> <li>▪ wyjaśnianie przyczyn globalizacji</li> <li>▪ wykazywanie skutków globalizacji dla rozwoju poszczególnych regionów świata</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ przyczyny i skutki globalizacji</li> <li>▪ wpływ globalizacji na rozwój regionów</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>globalizacja, globalista, antyglobalista, alterglobalista</i></li> <li>▪ przedstawia różne aspekty globalizacji</li> <li>▪ wyjaśnia przyczyny globalizacji</li> <li>▪ omawia pozytywne i negatywne konsekwencje globalizacji dla życia ludzi</li> <li>▪ ocenia skutki procesów globalizacji dla wybranych regionów świata</li> </ul>
<b>2. Zmiany na mapie politycznej świata</b>			
2.15	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wykazywanie i wyjaśnianie przyczyn współczesnych zmian na mapie politycznej świata</li> <li>▪ rozumienie dążeń narodu do utworzenia własnego niepodległego państwa</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ mapa polityczna świata do czasu wielkich odkryć geograficznych</li> <li>▪ zmiany na mapie politycznej świata do II wojny światowej</li> <li>▪ mapa polityczna świata po II wojnie światowej</li> <li>▪ aktualne zmiany na mapie politycznej świata</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>państwo, kolonializm, dekolonizacja, neokolonializm, terytorium autonomiczne, nacjonalizm</i></li> <li>▪ zna aktualny podział polityczny świata</li> <li>▪ na wybranych przykładach wyjaśnia przyczyny i skutki zmian na mapie politycznej świata po II wojnie światowej (dekolonizacja Afryki i Azji, nowe państwa w Europie po 1990, Sudan)</li> <li>▪ dostrzega związki między lokalizacją ważniejszych obszarów napięć i konfliktów zbrojnych a zmianami na mapie politycznej</li> </ul>
<b>3. Rozmieszczenie ludności na świecie</b>			
1.1	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ rozumienie przyczyn i formułowanie prawidłowości rozmieszczenia ludności świata</li> <li>▪ wskazywanie na mapie świata obszarów o zróżnicowanej gęstości zaludnienia oraz regionów koncentracji ludności</li> <li>▪ poznanie sposobów przełamywania barier osadniczych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ czynniki wpływające na rozmieszczenie ludności</li> <li>▪ obszary koncentracji ludności i regiony słabo zaludnione</li> <li>▪ bariery i atrakcje osadnicze.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>gęstość zaludnienia, bariery i atrakcje osadnicze, ekuмена, anekumena, subekumena</i></li> <li>▪ wyjaśnia przyczyny i formułuje prawidłowości rozmieszczenia ludności na świecie</li> <li>▪ wskazuje na mapie obszary o dużej i małej gęstości zaludnienia</li> </ul>

Nr z PP	CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	TREŚCI SZCZEGÓLWE	OSIĄGNIĘCIA UCZNI Uczeń:
cd. 1.1	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ dostrzeganie związków między rozmieszczeniem ludności Polski a uwarunkowaniami przyrodniczymi i gospodarczymi</li> </ul>		<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ dostrzega zależność między obszarami atrakcyjnymi osadniczo a koncentracją ludności</li> <li>▪ objaśnia sposoby przełamywania barier osadniczych</li> </ul>
1.2	<p data-bbox="201 316 684 341"><b>4. Współczesne przemiany demograficzne</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ poznanie faz przejścia demograficznego i epidemiologicznego</li> <li>▪ dostrzeganie związków zachodzących między stopniem rozwoju gospodarczego a przeciętnym czasem trwania życia i fazami rozwoju demograficznego oraz epidemiologicznego</li> <li>▪ wykorzystanie wykresów i danych statystycznych dotyczących przyrostu naturalnego, długości czasu trwania życia, przebiegu faz rozwoju demograficznego i epidemiologicznego</li> <li>▪ propagowanie zdrowego stylu życia</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ czynniki warunkujące zróżnicowanie przyrostu naturalnego na świecie</li> <li>▪ fazy przejścia demograficznego i epidemiologicznego</li> <li>▪ choroby cywilizacyjne XXI wieku</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: przyrost naturalny, faza przejścia demograficznego i epidemiologicznego</li> <li>▪ wymienia czynniki wpływające na zróżnicowanie przyrostu naturalnego na świecie</li> <li>▪ charakteryzuje poszczególne fazy przejścia demograficznego i epidemiologicznego oraz wskazuje obszary ich występowania</li> <li>▪ wymienia czynniki wpływające na przeciętny czas trwania życia</li> <li>▪ wyjaśnia związki zachodzące między poziomem rozwoju gospodarczego a fazami przejścia demograficznego i epidemiologicznego</li> <li>▪ wymienia współczesne choroby cywilizacyjne i przedstawia sposoby ich zapobiegania</li> <li>▪ odczytuje i interpretuje wykresy i dane statystyczne dotyczące przyrostu naturalnego, przeciętnego czasu trwania życia i przebiegu faz rozwoju społeczeństw</li> </ul>
1.3	<p data-bbox="201 885 684 910"><b>5. Kierunki i przyczyny migracji</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ klasyfikowanie migracji</li> <li>▪ wyjaśnianie przyczyn migracji</li> <li>▪ ocenianie skutków migracji w krajach emigracyjnych i imigracyjnych</li> <li>▪ wykorzystanie map, wykresów, danych statystycznych dotyczących ruchów migracyjnych i salda migracji</li> <li>▪ kształtowanie postaw tolerancji wobec innych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ podział migracji</li> <li>▪ przyczyny migracji wewnętrznych i zewnętrznych</li> <li>▪ pozytywne i negatywne skutki migracji w krajach emigracyjnych i imigracyjnych</li> <li>▪ współczesne kierunki migracji zagranicznych Polaków</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>migracja, emigracja, imigracja, reemigracja, saldo migracji, uchodźca</i></li> <li>▪ przedstawia podział migracji według różnych kryteriów</li> <li>▪ wymienia główne przyczyny migracji</li> <li>▪ rozumie różnice między krajem emigracyjnym i imigracyjnym</li> </ul>

cd. 1.3	narodowości oraz pielęgnowanie własnej tożsamości	—	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wymienia (omawia) czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych krajów dla imigrantów</li> <li>▪ analizuje i ocenia pozytywne i negatywne skutki migracji w krajach emigracyjnych i imigracyjnych</li> <li>▪ analizuje i interpretuje mapy, wykresy i dane statystyczne dotyczące migracji</li> <li>▪ przedstawia współczesne kierunki zewnętrznych i wewnętrznych migracji Polaków</li> </ul>
<b>6. Zróżnicowanie urbanizacji</b>			
1.4 1.5	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnianie przyczyn zróżnicowania wskaźnika urbanizacji na świecie</li> <li>▪ lokalizowanie na mapie największych miast świata</li> <li>▪ przedstawienie pozytywnych i negatywnych skutków urbanizacji</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ zróżnicowanie procesów urbanizacyjnych w zależności od rozwoju gospodarczego państwa</li> <li>▪ fazy urbanizacji i procesy zachodzące na każdym etapie urbanizacji</li> <li>▪ największe miasta świata</li> <li>▪ pozytywne i negatywne skutki urbanizacji</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>urbanizacja, urbanizacja pozorna, miasto, slums, favela, suburbia, kryzys śródmieścia</i></li> <li>▪ wyjaśnia zróżnicowanie wskaźnika urbanizacji na świecie</li> <li>▪ wymienia i wskazuje na mapie największe miasta świata</li> <li>▪ wyjaśnia na przykładach pozytywne i negatywne skutki urbanizacji w krajach o zróżnicowanym poziomie rozwoju gospodarczego</li> </ul>
<b>7. Rozwój światowych metropolii i jego skutki</b>			
1.4 1.5	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ analizowanie przyczyn tworzenia się różnych typów zespołów miejskich</li> <li>▪ rozpoznawanie na schematach poszczególnych typów zespołów miejskich</li> <li>▪ lokalizowanie na mapie świata różnych form przestrzennych miast</li> <li>▪ dostrzeganie skutków nadmiernego rozwoju miasta</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ warunki tworzenia się różnych zespołów miejskich</li> <li>▪ przyczyny i skutki eksplozji miast w krajach wysoko i słabo rozwiniętych gospodarczo</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>miasto, aglomeracja monocentryczna, aglomeracja policentryczna, megalopolis, metropolia</i></li> <li>▪ wyjaśnia przyczyny eksplozji urbanizacji w krajach słabo rozwiniętych gospodarczo w drugiej połowie XX wieku, podaje odpowiednie przykłady</li> <li>▪ wyjaśnia przyczyny kryzysu śródmieścia</li> <li>▪ opisuje procesy tworzenia się suburbiów</li> <li>▪ wskazuje na mapie przykłady różnych typów zespołów miejskich</li> <li>▪ rozpoznaje na schematach poszczególne typy zespołów miejskich</li> </ul>
<b>8. Wpływ kultury i tradycji na rozwój regionów</b>			
1.6	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ poznanie wybranych kręgów kulturowych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ kręgi kulturowe na świecie</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>kultura, krąg kulturowy, tradycja, cywilizacja</i></li> </ul>

Nr z PP	CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	TREŚCI SZCZEGÓLWE	OSIĄGNIĘCIA UCZNI Uczeń:
cd. 1.6	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wskazywanie na mapie zasięgów kręgów kulturowych</li> <li>▪ korzystanie z tekstów źródłowych dotyczących wydarzeń zachodzących w kręgach kulturowych</li> <li>▪ kształtowanie postaw tolerancji w stosunku do odrębności kulturowej i tradycji mieszkańców różnych regionów</li> <li>▪ wykazanie wpływu tradycji i kultury na życie mieszkańców regionów świata</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wpływ tradycji i kultury na życie mieszkańców wybranych regionów</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ charakteryzuje wybrane kręgi kulturowe</li> <li>▪ wskazuje na mapie kręgi kulturowe</li> <li>▪ korzysta z tekstów źródłowych charakteryzując wydarzenia zachodzące w kręgach kulturowych</li> <li>▪ wykazuje postawę tolerancji w stosunku do odrębności kulturowej i tradycji mieszkańców różnych regionów</li> <li>▪ wykazuje wpływ tradycji i kultury na życie mieszkańców wybranych regionów</li> </ul>
<b>II. ZRÓŻNICOWANIE GOSPODARCZE ŚWIATA</b>			
<b>9. Dysproporcje w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego</b>			
2.1	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ rozumienie podziału na kraje bogatej Północy i biednego Południa</li> <li>▪ wyjaśnianie przyczyn dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego wybranych regionów świata</li> <li>▪ rozumienie konsekwencji wynikających ze zróżnicowania jakości życia w różnych rejonach świata</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ mierniki poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i jakości życia ludności</li> <li>▪ bogata Północ i biedne Południe</li> <li>▪ dysproporcje regionalne w zróżnicowaniu stopnia rozwoju gospodarczego i jakości życia człowieka</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>PKB</i>, <i>PKB według parytetu siły nabywczej</i>, <i>wskaźnik rozwoju społecznego (HDI)</i>, <i>wskaźnik ubóstwa (HPI)</i></li> <li>▪ wyjaśnia znaczenie terminów: <i>bogata Północ</i> i <i>biedne Południe</i></li> <li>▪ wskazuje na mapie wybrane państwa bogatej Północy i biednego Południa</li> <li>▪ wyjaśnia przyczyny i skutki przestrzennego zróżnicowania rozwoju gospodarczego i społecznego regionów świata</li> </ul>
<b>10. Formy pomocy regionom dotkniętym kryzysem</b>			
2.2	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wskazywanie przyczyn kryzysów na świecie</li> <li>▪ rozumienie potrzeby udzielania pomocy regionom dotkniętym kryzysem</li> <li>▪ poznanie różnych form pomocy regionom dotkniętym kryzysem</li> <li>▪ poznanie roli organizacji międzynarodowych w udzielaniu pomocy</li> <li>▪ ocenianie skuteczności działań międzynarodowych w rejonach kryzysów</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ przykłady regionów dotkniętych kataklizmami, np. głodem, brakiem wody, konfliktami zbrojnymi</li> <li>▪ formy pomocy regionom dotkniętym kryzysem</li> <li>▪ rola organizacji międzynarodowych w udzielaniu pomocy regionom dotkniętym kryzysem</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ podaje przykłady regionów dotkniętych kataklizmami, głodem, brakiem wody, konfliktami zbrojnymi oraz wskazuje je na mapie</li> <li>▪ proponuje różne formy udzielania pomocy regionom dotkniętym kryzysem, wyróżnia działania doraźne i długofalowe</li> <li>▪ podaje przykłady organizacji rządowych i pozarządowych zajmujących się udzielaniem pomocy oraz przedstawia zakres ich działalności</li> </ul>

cd. 1.6	<ul style="list-style-type: none"> <li>propagowanie idei pomocy humanitarnej</li> </ul>	—	<ul style="list-style-type: none"> <li>ocenia skuteczność działań międzynarodowych w rejonach kryzysów</li> </ul>
2.3	<p><b>11. Zróżnicowanie regionalne rolnictwa</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>poznanie głównych obszarów upraw i chowu zwierząt na świecie</li> <li>wykazanie czynników wpływających na kształcenie się obszarów rolniczych świata</li> <li>zrozumienie wpływu sposobów gospodarowania w rolnictwie na wysokość zbiorów i plonów</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>przyrodnicze i społeczno-ekonomiczne czynniki wpływające na rozwój rolnictwa</li> <li>podział rolnictwa ze względu na przeznaczenie i wydajność</li> <li>cechy rolnictwa tradycyjnego, towarowego, intensywnego i ekstensywnego</li> <li>główne regiony rolnicze świata, ich cechy, struktura upraw i chowu zwierząt</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>zbiory, plony, gospodarka intensywna, ekstensywna, tradycyjna, towarowa</i></li> <li>wyjaśnia wpływ przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych czynników na rozwój rolnictwa</li> <li>dokonuje podziału typów gospodarki rolnej ze względu na różne kryteria</li> <li>omawia typy gospodarki rolnej: tradycyjny, towarowy, intensywny i ekstensywny</li> <li>charakteryzuje regiony rolnicze świata wykorzystując mapy upraw i chowu zwierząt</li> <li>określa typ rolnictwa na podstawie analizy danych statystycznych</li> </ul>
2.4	<p><b>12. Zróżnicowanie wyżywienia ludności</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnianie przyczyn niedożywienia i głodu na świecie</li> <li>dostrzeganie różnic w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie</li> <li>dostrzeganie skutków niewłaściwego odżywiania się</li> <li>analizowanie i interpretowanie treści map tematycznych (<i>Wyżywienie ludności, Dostęp do wody pitnej, Pustynnienie obszarów suchych, Konflikty zbrojne na świecie, Gęstość zaludnienia</i>)</li> <li>weryfikacja hipotezy: <i>w 2050 roku nie będzie problemu głodu na świecie</i></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>potrzeby żywieniowe człowieka</li> <li>regiony objęte problemem braku i nadmiaru żywności</li> <li>przyczyny braku i nadmiaru żywności na świecie</li> <li>skutki nierównomiernego dostępu do żywności mieszkańców świata</li> <li>przykłady działań ograniczających problem głodu, np. „zielona rewolucja”.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>zna potrzeby żywieniowe człowieka</li> <li>wyjaśnia skutki niedoboru i nadmiaru żywności</li> <li>wymienia przyczyny braku żywności w wybranych regionach świata</li> <li>wskazuje na mapie kraje, w których występuje zjawisko głodu i wyżywienia obfitego</li> <li>porównuje poziom wyżywienia na świecie na podstawie map i tabel</li> <li>proponuje działania rozwiązujące problem głodu</li> </ul>
2.5	<p><b>13. Zmiany funkcji obszarów wiejskich</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>poznanie przyczyn pojawienia się nowych funkcji wsi</li> <li>dostrzeganie związków zachodzących między funkcjami wsi a stopniem rozwoju gospodarczego państw</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>przyczyny zmian w funkcjach wsi w krajach wysoko rozwiniętych gospodarczo</li> <li>nowe funkcje wsi, np. sypialniane, usługowe, wczasowo-letniiskowe, agroturystyczne</li> <li>wpływ zmian funkcji wsi na środowisko przyrodnicze i jakość życia mieszkańców</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>wieś, funkcje wsi, agroturystyka</i></li> <li>zna cechy wsi tradycyjnej i jej współczesne nowe funkcje</li> <li>dostrzega zależność funkcji wsi od stopnia rozwoju gospodarczego regionów</li> </ul>

Nr z PP	CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	TREŚCI SZCZEGÓLWE	OSIĄGNIĘCIA UCZNI Uczeń:
cd. 2.5	<ul style="list-style-type: none"> <li>zrozumienie wpływu zachodzących przemian na terenach wiejskich na środowisko przyrodnicze i jakość życia mieszkańców</li> </ul>	—	<ul style="list-style-type: none"> <li>wymienia czynniki wpływające na zmiany funkcji wsi</li> <li>wyjaśnia zmiany dla środowiska przyrodniczego i życia mieszkańców wynikające z przemian zachodzących na terenach wiejskich.</li> </ul>
<b>14. Gospodarowanie zasobami leśnymi</b>			
2.6	<ul style="list-style-type: none"> <li>charakteryzowanie kompleksów leśnych: tajgi, lasów strefy umiarkowanej, lasów równinowych</li> <li>dostrzeganie roli lasów w przyrodzie i gospodarce człowieka</li> <li>uświadomienie skutków działalności człowieka związanych z gospodarką leśną (proces wylesiania i zalesiania)</li> <li>poznanie przykładów zagrożonych obszarów leśnych</li> <li>analizowanie i interpretowanie treści map tematycznych (<i>Rozmieszczenie lasów na świecie, Zmiany lesistości</i>)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>wybrane kompleksy leśne świata: tajga, lasy strefy umiarkowanej, lasy równikowe</li> <li>rozmieszczenie lasów na świecie</li> <li>przyrodnicze i gospodarcze znaczenie lasów</li> <li>gospodarka leśna: pozytywne i negatywne przykłady prowadzenia gospodarki leśnej</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>tajga, lasy strefy umiarkowanej, lasy równikowe, gospodarka leśna</i></li> <li>wskazuje na mapie i charakteryzuje wybrane kompleksy leśne świata</li> <li>wymienia przykłady przyrodniczego i gospodarczego znaczenia lasów</li> <li>wskazuje zmiany w powierzchni lasów na świecie w XX i XXI wieku</li> <li>podaje pozytywne i negatywne przykłady gospodarowania lasami</li> </ul>
<b>15. Gospodarka morska</b>			
2.7	<ul style="list-style-type: none"> <li>rozumienie znaczenia gospodarki morskiej w życiu człowieka i w gospodarce</li> <li>poznanie różnorodności odnawialnych, nieodnawialnych, ożywionych i nieożywionych zasobów morskich</li> <li>analizowanie danych statystycznych dotyczących wielkości połowów ryb na świecie</li> <li>diagnozowanie zagrożeń i analizowanie sposobów ochrony wód Wszechoceanu</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>podział zasobów mórz i oceanów</li> <li>wykorzystanie gospodarcze mórz i oceanów: żegluga morska i śródlądowa, przemysł okrętowy i wydobywczy, porty i usługi portowe, rybołówstwo morskie i przybrzeżne, turystyka morska</li> <li>zagrożenia i konieczność ochrony mórz i oceanów</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>morze terytorialne, wyłączna strefa ekonomiczna, akwakultura, upwelling</i></li> <li>przedstawia przykłady gospodarczego wykorzystania mórz i oceanów</li> <li>interpretuje dane statystyczne dotyczące wielkości połowów ryb na świecie</li> <li>wskazuje na mapie główne łowiska ryb</li> <li>dostrzega wpływ czynników przyrodniczych na zasobność łowisk</li> <li>wymienia zagrożenia dla ichtiofauny i wód przy pozyskiwaniu zasobów naturalnych mórz i oceanów</li> </ul>

cd. 2.7	—	—	<ul style="list-style-type: none"> <li>uzasadnia konieczność i przedstawia sposoby ochrony wód morskich i oceanicznych oraz zasobów morskich (np. regulacje prawne)</li> </ul>
2.8	<p><b>16. Znaczenie surowców energetycznych w gospodarce</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>przedstawianie i ocenianie zróżnicowania struktury wykorzystywania surowców energetycznych</li> <li>analizowanie danych statystycznych dotyczących wydobycia surowców energetycznych: ropy naftowej, węgla kamiennego i brunatnego, ropy naftowej i gazu ziemnego</li> <li>ustalenie znaczenia ropy naftowej w gospodarce i polityce współczesnej świata</li> <li>dostrzeganie związku między występowaniem konfliktów międzynarodowych na świecie a miejscami występowania i wydobywania ropy naftowej</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>podział źródeł energii</li> <li>zmiany w bilansie energetycznym świata na przestrzeni XIX - XXI w</li> <li>prognoza zmian w strukturze wytwarzania energii na świecie w XXI w. z uwzględnieniem rozwoju zrównoważonego</li> <li>znaczenie ropy naftowej we współczesnym świecie</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>odnawialne, nieodnawialne źródła energii</i></li> <li>analizuje dane statystyczne dotyczące wydobycia surowców energetycznych</li> <li>wskazuje zmiany zachodzące w bilansie energetycznym świata na przestrzeni XIX w – XXI w.</li> <li>wykazuje wpływ na środowisko wykorzystywania różnych źródeł energii</li> <li>prognozuje zmiany wykorzystania źródeł energii zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju</li> <li>wyjaśnia twierdzenie „ropa rządzi światem”</li> </ul>
2.10	<p><b>17. Nowe formy przestrzennej organizacji gospodarki</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>dostrzeganie współzależności pomiędzy rozwojem przemysłu wysokich technologii a rozwojem regionu</li> <li>lokalizowanie na mapie świata przykładowych technopolii, dystryktów, klastrów</li> <li>dostrzeganie wpływu przestrzennej organizacji przemysłu na migracje, wykształcenie ludności, bezrobocie</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>rozwój gospodarczy państwa a zmiany w strukturze gałęziowej przemysłu</li> <li>gałęzie i branże przemysłu wysokich technologii</li> <li>czynniki lokalizacji i cechy przemysłu zaawansowanych technologii</li> <li>rozmieszczenie technopolii, dystryktów i klastrów na przykładach ze świata i Polski</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>przemysł wysokich technologii, klastr, dystrykt, park technologiczny</i></li> <li>dostrzega korelacje pomiędzy lokalizacją przemysłu wysokich technologii a rozwojem gospodarczym państwa</li> <li>wskazuje na mapie wybrane ośrodki zaawansowanej technologii na świecie i w Polsce</li> <li>rozdziela dystrykty i klastry jako różne formy przestrzennej organizacji przemysłu</li> <li>wykazuje wpływ ośrodków zaawansowanych technologii na rozwój regionu</li> </ul>
2.9	<p><b>18. Współczesne zmiany na rynku pracy</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnianie zróżnicowania struktury zatrudnienia w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego</li> <li>wykazanie wpływu rozwoju nowoczesnych technologii na zmiany na rynku pracy</li> <li>poznanie przykładowych zawodów przyszłości</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>przyczyny zmian w strukturze zatrudnienia ludności</li> <li>wpływ rozwoju nowoczesnych technologii na zmiany na rynku pracy</li> <li>zawody przyszłości</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>struktura zatrudnienia, bezrobocie, rynek pracy, drenaż mózgów</i></li> <li>porównuje strukturę zatrudnienia w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego</li> <li>podaje przykłady zawodów przyszłości</li> </ul>

Nr z PP	CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	TREŚCI SZCZEGÓŁOWE	OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ Uczeń:
cd. 2.9	—	—	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wykazuje wpływ rozwoju nowoczesnych technologii na zmiany na rynku pracy</li> </ul>
2.11	<p><b>19. Rozwój usług turystycznych</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ analizowanie i interpretowanie informacji z różnych źródeł dotyczących ruchu turystycznego na świecie i w Polsce (diagramy, wykresy, mapy)</li> <li>▪ charakteryzowanie wybranych obszarów intensywnie zagospodarowanych turystycznie</li> <li>▪ wyjaśnianie przyczyn zmian kierunków wyjazdów turystycznych Polaków</li> <li>▪ rozpoznawanie i ocenianie skutków rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego i rozwoju gospodarczego regionów</li> <li>▪ rozbudzanie ciekawości poznawczej dotyczącej różnych regionów świata</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ czynniki wpływające na rozwój ruchu turystycznego na świecie</li> <li>▪ elementy atrakcyjności turystycznej regionu: walory przyrodnicze, pozaprzyrodnicze, infrastruktura turystyczna, dostępność turystyczna</li> <li>▪ wybrane obszary intensywnie zagospodarowane turystycznie</li> <li>▪ zmiany w kierunkach wyjazdów turystycznych Polaków</li> <li>▪ wpływ rozwoju turystyki na środowisko przyrodnicze i rozwój gospodarczy regionów</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>turystyka, atrakcja turystyczna, obiekt turystyczny</i></li> <li>▪ wymienia i omawia wpływ różnych czynników na rozwój turystyki</li> <li>▪ analizuje wykresy i diagramy, formułuje wnioski dotyczące ruchu turystycznego na świecie, w wybranych państwach i regionach</li> <li>▪ charakteryzuje na przykładzie wybranego regionu obszary intensywnie zagospodarowane turystycznie</li> <li>▪ wyjaśnia przyczyny zmian w kierunkach wyjazdów turystycznych Polaków</li> <li>▪ określa pozytywne i negatywne skutki rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego i gospodarki</li> </ul>
2.12 2.13	<p><b>20. Znaczenie transportu w gospodarce regionów</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnianie zmian w unowocześnianiu, rozmieszczeniu i strukturze przewozów różnymi środkami transportu</li> <li>▪ analizowanie map tematycznych oraz danych statystycznych dotyczących zróżnicowania transportu na świecie</li> <li>▪ uzasadnianie roli terminali w rozwoju regionów</li> <li>▪ wykazywanie wpływu transportu na środowisko</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ podział komunikacji</li> <li>▪ wpływ transportu na życie człowieka, gospodarkę i środowisko przyrodnicze</li> <li>▪ zmiany w kierunkach i wielkości oraz strukturze przewozu osób i towarów</li> <li>▪ rodzaje terminali i ich rola w rozwoju regionu</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>komunikacja, łączność, transport, logistyka, terminal, gęstość sieci komunikacyjnej</i></li> <li>▪ przedstawia zmiany zachodzące w transporcie</li> <li>▪ wykazuje znaczenie transportu w rozwoju gospodarczym regionów i życiu człowieka</li> <li>▪ wyjaśnia przestrzenne zróżnicowanie transportu na świecie</li> <li>▪ omawia na konkretnych przykładach wpływ transportu na środowisko</li> <li>▪ uzasadnia rolę terminali w rozwoju regionu</li> </ul>
2.12 2.13	<p><b>21. Łączność w gospodarce i życiu człowieka</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ przedstawienie zmian w rozwoju łączności</li> <li>▪ wykazywanie roli łączności w życiu człowieka</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ rozwój łączności</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>łączność, satelita telekomunikacyjny, satelita</i></li> </ul>

<p><b>cd. 2.12 2.13</b></p>	<p>i gospodarce współczesnego świata</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ analizowanie danych statystycznych dotyczących zróżnicowania dostępu do środków łączności w wybranych krajach świata</li> <li>▪ dostrzeganie zalet i zagrożeń wynikających z szybkości i powszechności przekazywania informacji</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ znaczenie łączności w życiu człowieka i gospodarce współczesnego świata</li> <li>▪ terminale łączności</li> </ul>	<p><i>nawigacyjny, telefonia przewodowa, telefonia bezprzewodowa, terminal łączności, Internet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ dostrzega zmiany w rozwoju łączności</li> <li>▪ wykazuje rolę łączności w życiu człowieka i gospodarce współczesnego świata</li> <li>▪ analizuje dane statystyczne dotyczące zróżnicowania dostępu do środków łączności w wybranych krajach świata</li> <li>▪ dostrzega zalety i zagrożenia wynikające z szybkości i powszechności przekazywania informacji</li> </ul>
<p><b>2.16</b></p>	<p><b>22. Integracja we współczesnym świecie</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wykazywanie znaczenia integracji w gospodarce i życiu ludności regionów świata</li> <li>▪ korzystanie z różnych źródeł informacji przy charakterystyce organizacji i ich działalności</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wybrane organizacje integracyjne: ONZ, UNESCO, IMF, WTO, OECD, UE, NAFTA, NATO</li> <li>▪ znaczenie integracji w gospodarce i życiu ludności regionów świata</li> <li>▪ przykłady działań organizacji integrujących</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy i nazwy geograficzne: <i>integracja, ONZ, UNESCO, IMF, WTO, OECD, UE, NAFTA, NATO</i></li> <li>▪ wykazuje znaczenie integracji w gospodarce i życiu ludności regionów świata</li> <li>▪ korzysta z różnych źródeł informacji przy charakterystyce organizacji i ich działalności</li> <li>▪ podaje przykłady działalności organizacji integracyjnych</li> </ul>
<p><b>III. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ ŚWIATA</b></p>			
<p><b>3.1</b></p>	<p><b>23. Zakłócenia równowagi w środowisku przyrodniczym wywołane przez człowieka</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wykazanie współzależności elementów środowiska przyrodniczego</li> <li>▪ przedstawienie zmian w środowisku przyrodniczym wynikających z przekształcenia jednego z jego elementów</li> <li>▪ korzystanie ze źródeł informacji geograficznej dotyczących naruszania równowagi w środowisku przyrodniczym</li> <li>▪ kształtowanie postaw odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze własnego regionu i całej Ziemi</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ elementy środowiska przyrodniczego i ich współzależność</li> <li>▪ przyczyny i skutki naruszania równowagi w środowisku przyrodniczym</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>środowisko przyrodnicze, środowisko geograficzne, rozwój zrównoważony</i></li> <li>▪ wykazuje współzależność między elementami środowiska przyrodniczego</li> <li>▪ przedstawia zmiany w środowisku przyrodniczym wynikające z przekształcenia jednego z jego elementów</li> <li>▪ korzysta ze źródeł informacji geograficznej dotyczących naruszania równowagi w środowisku przyrodniczym</li> <li>▪ prezentuje postawę odpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego własnego regionu i całej Ziemi</li> </ul>

Nr z PP	CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	TREŚCI SZCZEGÓLWE	OSIĄGNIĘCIA UCZNI Uczeń:
3.2	<p><b>24. Problem wody na świecie</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ rozumienie znaczenia wody w życiu i gospodarce człowieka</li> <li>▪ wyjaśnienie problemu niedostatku wody pitnej na świecie</li> <li>▪ rozumienie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami wody pitnej</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ zasoby hydrosfery</li> <li>▪ obszary niedoboru i nadmiaru wód</li> <li>▪ zależność dostępności do zasobów wód słodkich od czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ omawia zasoby wody na Ziemi</li> <li>▪ wskazuje na mapie świata obszary nadmiaru i niedoboru wody</li> <li>▪ wykazuje zależności między czynnikami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi a zasobami wód słodkich</li> <li>▪ podaje przykłady konsekwencji społeczno-gospodarczych niedoboru wody w różnych rejonach świata</li> <li>▪ przedstawia sposoby mające na celu rozwiązanie problemu niedoboru lub braku wody</li> </ul>
3.3	<p><b>25. Wpływ człowieka na klimat</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ rozumienie wpływu człowieka na globalne zmiany klimatu</li> <li>▪ rozumienie potrzeby działania na rzecz ochrony atmosfery i współpracy międzynarodowej w tym zakresie</li> <li>▪ kształtowanie postaw ludzi współodpowiedzialnych za stan atmosfery</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ naturalne i antropogeniczne źródła zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego</li> <li>▪ globalne problemy klimatyczne: efekt cieplarniany, dziura ozonowa, kwaśne opady</li> <li>▪ współpraca międzynarodowa na rzecz ochrony atmosfery</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>klimat, efekt cieplarniany, dziura ozonowa, kwaśne opady</i></li> <li>▪ wyjaśnia przyczyny naturalnych zmian klimatu w dziejach Ziemi</li> <li>▪ wymienia naturalne i antropogeniczne źródła zanieczyszczeń atmosfery</li> <li>▪ podaje cechy klimatu obszarów miejskich</li> <li>▪ wyjaśnia mechanizm powstawania efektu cieplarnianego i dziury ozonowej</li> <li>▪ przedstawia skutki globalnych zmian klimatu</li> <li>▪ proponuje działania na rzecz ograniczania zanieczyszczania atmosfery</li> <li>▪ uzasadnia konieczność współpracy międzynarodowej na rzecz ochrony klimatu oraz podaje przykłady takiej współpracy</li> <li>▪ wyjaśnia wpływ limitów emisji CO<sub>2</sub> na gospodarkę państw</li> </ul>

3.4	<p><b>26. Degradacja i ochrona gleb</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ poznanie przyczyn degradacji i dewastacji gleby</li> <li>▪ dostrzeganie związków zachodzących między działalnością człowieka a degradacją i dewastacją gleby</li> <li>▪ wykorzystanie map, rysunków i schematów dotyczących rozmieszczenia gleb, regionów degradacji gleby</li> <li>▪ uświadomienie potrzeby ochrony gleb</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ znaczenie gleb</li> <li>▪ czynniki wpływające na degradację i dewastację gleby</li> <li>▪ sposoby przeciwdziałania degradacji i dewastacji gleb</li> <li>▪ rekultywacja gleb i przykłady obszarów o glebach zrekultywowanych</li> <li>▪ wpływ degradacji gleb na produkcję żywności i występowanie zjawiska głodu</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>gleba, profil glebowy, proces glebotwórczy, klasa bonitacyjna gleby, degradacja gleby, dewastacja gleby, rekultywacja gleby</i></li> <li>▪ zna typy gleb, ich przydatność rolniczą i przykłady regionów występowania</li> <li>▪ wymienia czynniki wpływające na degradację gleby</li> <li>▪ podaje możliwości zapobiegania degradacji gleb</li> <li>▪ rozumie proces dewastacji gleb</li> <li>▪ wyjaśnia czym jest rekultywacja gleb</li> <li>▪ analizuje mapy rozmieszczenia gleb i rejonów degradacji gleby</li> <li>▪ interpretuje rysunki i zdjęcia przedstawiające przykłady degradacji gleb</li> <li>▪ rozumie zależność między degradacją gleby a spadkiem produkcji żywności oraz szerszym ubóstwem i głodem</li> </ul>
3.5	<p><b>27. Zmiany relacji: człowiek-środowisko</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ uzasadnienie potrzeby zrównoważonego rozwoju</li> <li>▪ rozumienie potrzeby zachowania naturalnej równowagi w środowisku przyrodniczym</li> <li>▪ ilustrowanie na przykładach działań podejmowanych przez człowieka mających na celu zachowanie równowagi w środowisku</li> <li>▪ rozwijanie postawy proekologicznej</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ zróżnicowanie śladu ekologicznego w różnych regionach świata</li> <li>▪ działania na rzecz zrównoważonego rozwoju, np. recykling, zwiększanie udziału odnawialnych źródeł energii, transport ekologiczny, rolnictwo ekologiczne, racjonalna gospodarka odpadami.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ wyjaśnia i prawidłowo stosuje terminy: <i>zrównoważony rozwój, ślad ekologiczny</i></li> <li>▪ zna i rozumie ideę zrównoważonego rozwoju</li> <li>▪ podaje przykłady rozwiązań w przemyśle, rolnictwie, transporcie i gospodarce komunalnej nie szkodzących środowisku</li> <li>▪ przedstawia propozycje rozwiązań sprzyjających środowisku, które można wprowadzić w najbliższym otoczeniu (dom, szkoła)</li> <li>▪ prognozuje oblicza Ziemi w roku 2100 uwzględniające realizację zasad zrównoważonego rozwoju i nie uwzględniające idei zrównoważonego rozwoju</li> </ul>

## 4. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia

Realizacja programu przewidziana jest na 30 godzin dydaktycznych. Przydział godzin na poszczególne treści obrazuje poniższa tabela.

Dział programu	Liczba godzin
Przemiany polityczne i demograficzne na świecie	8
Zróżnicowanie gospodarcze świata	14
Zrównoważony rozwój świata	5
Lekcje powtórzeniowe	3
<b>Razem godzin</b>	<b>30</b>

**Procedury** są to sposoby osiągnięcia przez ucznia określonych w programie celów kształcenia. Zalicza się do nich formy, metody i techniki pracy oraz system oceniania osiągnięć szkolnych ucznia. Przedstawione w programie propozycje procedur powinny umożliwić uczniowi aktywne uczestnictwo w procesie edukacyjnym poprzez wdrażanie do pracy samodzielnej, a także zespołowej. Ponadto procedury powinny rozwijać dociekliwość poznawczą ucznia, jego zainteresowania oraz kształcić poczucie odpowiedzialności za własną naukę, a także kształtować społecznie pożądane postawy. Ważne jest właściwe przygotowanie uczniów do korzystania z różnych źródeł informacji.

**Formami organizacyjnymi** procesu dydaktyczno-wychowawczego są np.:

- zajęcia w klasie,
- praca w grupach,
- zajęcia w instytucjach naukowych, w muzeach itp.,
- praca domowa ucznia,
- zajęcia w terenie,
- wycieczki tematyczne.

**Metody i techniki pracy:**

A. oparte na słowie:

1. wykład – w celu przekazania uczniom informacji (konwencjonalny, problemowy lub konwersatoryjny)
2. pogadanka
3. dyskusja
4. praca z książką, tekstem źródłowym

B. oglądowe – oparte na obserwacji:

1. planszy
2. filmu
3. prezentacji multimedialnej
4. ekspozycji

C. oparte na działalności praktycznej:

1. praca z materiałem źródłowym, np. atlasem, rocznikiem statystycznym
2. zajęcia terenowe
3. wycieczka dydaktyczna

#### D. problemowe:

1. studium przypadku
2. projekt edukacyjny
3. mapa mentalna
4. metaplan
5. analiza SWOT
6. burza mózgów
7. gra dydaktyczna.

Program przewiduje korzystanie z różnorodnych metod i technik pracy, ze szczególnym wskazaniem **metod aktywizujących**, umożliwiających uczniom samodzielne zdobywanie wiedzy i umiejętności geograficznych. Zaletą tych metod jest zwiększenie motywacji i skuteczności uczenia się, doskonalenie twórczego myślenia oraz praktycznego operowania nabytą wiedzą. Lista proponowanych metod aktywizujących jest otwarta i może być poszerzana w zależności od możliwości szkoły, zainteresowań ucznia, przygotowanego przez nauczyciela scenariusza zajęć. **Program postuluje, aby raz w roku uczeń opracował jeden wybrany temat metodą projektu edukacyjnego.** Ponadto proponuje się zorganizowanie zajęć w instytucji naukowej lub kulturalnej poza szkołą, np. na uczelni lub na wystawie w muzeum.

**Praca domowa** stanowi integralną część zajęć dydaktycznych. Jej celem może być:

- utrwalanie poznanych treści i umiejętności,
- poszerzanie i pogłębianie treści geograficznych o przykłady zaczerpnięte z różnych źródeł informacji,
- przygotowanie treści poprzedzających nową lekcję.

## 5. Kryteria oceniania i metody sprawdzania osiągnięć ucznia

Ocenianie osiągnięć szkolnych ucznia z geografii powinno być ściśle powiązane z:

- treściami i wymaganiami zapisanymi w Podstawie programowej,
- wewnątrzszkolnym systemem oceniania obowiązującym w szkole,
- rozporządzeniem MEN dotyczącym oceniania i klasyfikowania uczniów.

Uczniowie w gimnazjum uczyli się geografii według różnych programów nauczania, dlatego pożądane jest zdiagnozowanie na początku roku szkolnego osiągnięć szkolnych uczniów. Podstawą diagnozowania powinny być zapisy wymagań z Podstawy programowej geografii dla gimnazjum. Formą diagnozowania może być na przykład zamieszczony w przewodniku test „na wejściu” do szkoły ponadgimnazjalnej.

Celem oceniania jest:

- dostarczenie (uczniom, rodzicom, nauczycielowi, dyrekcji) informacji o stopniu osiągnięcia przez ucznia celów edukacyjnych,
- pomoc uczniowi w samodzielnym planowaniu własnego rozwoju,
- motywowanie ucznia do poszerzania wiedzy i umiejętności,
- określenie słabych i mocnych stron stosowanych metod nauczania, umożliwiające nauczycielowi doskonalenie organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

O szczegółowych wymaganiach oraz kryteriach oceniania uczniowie powinni zostać poinformowani przez nauczyciela na początku roku szkolnego.

### **Ocenie mogą podlegać:**

- a) odpowiedź ustna, np. podczas odpytywania zrealizowanych treści, referowania wybranego zagadnienia, swobodnych wypowiedzi uczniów. Nauczyciel może ocenić precyzję wypowiedzi, poprawność językową, poprawność merytoryczną, zakres tematyczny i pointę wypowiedzi;
- b) odpowiedź pisemna, np. w postaci sprawdzianu. Ocenie podlegać będzie np. zastosowanie odpowiedniej metody do rozwiązania zadania, otrzymany wynik, poprawność i logiczność wypowiedzi;
- c) prace uczniów w postaci prezentacji multimedialnej, modeli lub posterów. Oceniane będą poprawność merytoryczna, estetyka i przydatność prezentacji;
- d) praca ucznia na zajęciach terenowych, np. na podstawie wypełnionych kart pracy, sporządzonych notatek, wykonanych schematów, modeli, opracowań statystycznych, określenia relacji między elementami środowiska geograficznego;
- e) monografia, referat, portfolio. Nauczyciel ocenia zgodność z tematem, logiczny układ pracy, poprawność językową i merytoryczną, przygotowanie bibliografii, estetykę pracy;
- f) praca w grupie, np. podczas wykonywania projektu edukacyjnego. Ocenie podlegają: podział pracy, sposoby podejmowania decyzji, współdziałanie w grupie, postawa podczas pracy, forma prezentacji efektów częściowych i ostatecznych wyników pracy grupy.

Program zakłada ocenianie wiedzy i umiejętności ucznia różnymi sposobami. Bardzo ważne są **prace pisemne**, np. sprawdziany, które przygotowują ucznia do pisemnego egzaminu maturalnego. Zadania przygotowane lub wybrane przez nauczyciela do sprawdzianu powinny stawiać przed uczniem wymóg korzystania z różnych źródeł informacji, np. map, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych itp. Należy zadbać także o wykazanie w przygotowanych zadaniach praktycznej użyteczności wiedzy geograficznej.

Przygotowując zadania, należy uwzględniać zadania zamknięte i otwarte.

**Zadania otwarte** są stosunkowo łatwe do skonstruowania, pozwalają uczniowi wykazać się samodzielnością i oryginalnością rozwiązań, sprawdzają opanowanie czynności w wyższych kategoriach taksonomicznych.

**Zadania zamknięte** zapewniają obiektywizm i porównywalność wyników oraz pozwalają na sprawdzenie dużego zakresu treści kształcenia. Stwarzają również mniej problemów niż zadania otwarte przy kryterialnym sprawdzaniu i ocenianiu.

Wszystkie **pisemne prace** ucznia powinny zostać ocenione kryterialnie, według przygotowanego przez nauczyciela schematu oceniania. Kryteriami oceniania są mierniki, na podstawie których zaliczamy uczniowi odpowiedź.

**Ustne odpowiedzi** ucznia powinny podlegać również ocenie kryterialnej. Są one bardzo istotne w procesie kształcenia, ponieważ dają uczniowi możliwości sprawdzenia się w określonych sytuacjach, np. podczas prowadzenia negocjacji, udziału w dyskusji, prezentacji wyników pracy własnej lub zespołowej.

**Ocenianie w szkole ponadgimnazjalnej powinno przygotowywać ucznia do różnych metod i form sprawdzania wiedzy na egzaminie maturalnym oraz do samooceny własnych działań w życiu i w pracy zawodowej.**

## IV. Przykładowe scenariusze zajęć dydaktycznych

Anna Rakoczy

Elżbieta Wińczuk

### SCENARIUSZ 1

#### Temat: Fazy przejścia demograficznego i epidemiologicznego

**Cel ogólny:** Wykazanie spójności między fazami przejścia demograficznego i epidemiologicznego ludności.

#### Cele szczegółowe:

#### I. Wykorzystanie źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych

Uczeń:

- odczytuje i interpretuje informacje z wykresów i danych statystycznych dotyczące przyrostu naturalnego, długości czasu trwania życia, przebiegu faz rozwoju demograficznego i epidemiologicznego.

#### II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata

Uczeń:

- dostrzega związki zachodzące między stopniem rozwoju gospodarczego a przeciętnym czasem trwania życia i fazami rozwoju demograficznego oraz epidemiologicznego.

#### III. Rozumienie relacji człowiek–przyroda–społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej

Uczeń:

- rozumie korzyści wynikające z prowadzenia zdrowego stylu życia.

#### Terminy geograficzne:

- *przyrost naturalny*,
- *fazy przejścia demograficznego*,
- *fazy przejścia epidemiologicznego*.

#### Formy i metody pracy:

- analiza wykresów i danych statystycznych,
- praca z mapą,
- dyskusja dydaktyczna.

#### Środki dydaktyczne:

- podręcznik,
- rocznik statystyczny,
- atlas,
- foliogram *Fazy przejścia demograficznego*,
- karta praca ucznia.

#### PRZEBIEG LEKCJI

##### I. Część wstępna

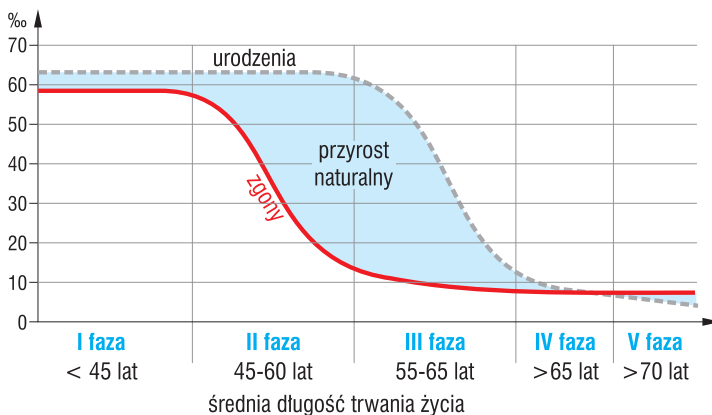
1. Organizacja lekcji	Sprawdzenie obecności. Podanie tematu lekcji. Wyjaśnienie celu lekcji i sposobu pracy uczniów.
-----------------------	--

II. Część główna	
2. Praca z podręcznikiem	Ucniowie wyjaśniają znaczenie terminów: <ul style="list-style-type: none"> <li>• przyrost naturalny,</li> <li>• fazy przejścia demograficznego,</li> <li>• fazy przejścia epidemiologicznego.</li> </ul>
3. Technika „burzy mózgów”	Ucniowie wymieniają czynniki wpływające na przyrost naturalny ludności.
4. Prezentacja i interpretacja foliogramu Fazy przejścia demograficznego	Nauczyciel prezentuje foliogram <i>Fazy przejścia demograficznego</i> . Ucniowie analizują wykres i określają zmiany wskaźników urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego w kolejnych fazach przejścia demograficznego.
5. Praca indywidualna według Karty pracy ucznia	Ucniowie uzupełniają <i>Kartę pracy ucznia</i> a następnie wybrane osoby odczytują wyniki.
6. Technika „burzy mózgów”	Ucniowie wymieniają czynniki wpływające na długość trwania życia oraz wykazują związek między długością trwania życia a głównymi przyczynami zgonów ludności w społeczeństwach młodych i starszych się.
III. Część podsumowująca	
7. Podsumowanie	Ucniowie formułują wniosek dotyczący spójności między fazami przejścia demograficznego i epidemiologicznego ludności.
8. Zadanie domowe	Przyporządkuj Czad i Włochy do faz przejścia demograficznego i epidemiologicznego.

## KARTA PRACY UCZNIĄ

### Temat: Fazy przejścia demograficznego i epidemiologicznego

#### Fazy przejścia demograficznego



#### Główne przyczyny zgonów ludności:

- |                                    |                             |
|------------------------------------|-----------------------------|
| A) choroby wieku podeszłego,       | D) choroby zwyrodnieniowe,  |
| B) choroby zakaźne i pasożytnicze, | E) choroby nowotworowe,     |
| C) epidemie i głęski głodu,        | F) choroby układu krążenia. |

## Zadanie

Na podstawie wykresu przedstawiającego fazy przejścia demograficznego oraz wymienionych głównych przyczyn zgonów ludności (oznaczonych literami A–F) uzupełnij tabelę.

Państwo	Współczynnik urodzeń w ‰	Współczynnik zgonów w ‰	Współczynnik przyrostu naturalnego w ‰	Średnia długość trwania życia w latach		Faza przejścia demograficznego	Główne przyczyny zgonów ludności (oznaczenie literowe)
				K	M		
Meksyk	18,8	4,5		76,4	70,4		
Hiszpania	10,8		2,4	83,7	77,0		
Szwecja		10,0	1,6	82,9	78,5		
Niger	51,6		36,7	52,0	52,0		
Niemcy	8,2	10,0	-1,8	81,3	76,7		
Indie	24,1	7,5		62,5	60,8		
Afganistan		21,1	26,2	43,0	42,0		
<b>Polska</b>	<b>9,8</b>		<b>0,1</b>	<b>78,9</b>	<b>70,8</b>		

## SCENARIUSZ 2

### Temat: Gospodarka morską

**Cel ogólny:** Wykazanie znaczenia gospodarki morskiej i jej wpływu na środowisko przyrodnicze.

#### Cele szczegółowe:

#### I. Korzystanie z różnych źródeł informacji

Uczeń:

- korzystając z tekstu źródłowego, wymienia elementy gospodarki morskiej,
- interpretuje dane statystyczne połowów ryb na świecie,
- wskazuje na mapie główne łowiska ryb.

#### II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez

Uczeń:

- wykazuje zależności między czynnikami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi a wielkościami połowów ryb w różnych państwach świata,
- określa zagrożenia i sposoby ochrony wód Wszechocanu,
- prognozuje konsekwencje wyczerpywania się zasobów morskich.

#### III. Rozumienie relacji człowiek-przyroda-społeczeństwo

Uczeń:

- rozumie znaczenie gospodarki morskiej,
- wyjaśnia związek między wielkością połowów a czynnikami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi.

#### Formy i metody pracy:

- dyskusja „pełnym frontem”,
- metoda „burzy mózgów”,
- praca z mapą i rocznikiem statystycznym.

#### Środki dydaktyczne:

- podręcznik,
- rocznik statystyczny,
- mapa fizyczna świata,
- karty pracy,
- słownik geograficzny,
- teksty źródłowe.

<b>PRZEBIEG LEKCJI</b> <b>I. Część wstępna</b>	
1. Organizacja lekcji	Sprawdzenie obecności. Podanie i omówienie tematu lekcji.
2. Praca metodą „burzy mózgów” i dyskusji „pełnym frontem”	Uczniowie odpowiadają na pytania nauczyciela: <ul style="list-style-type: none"><li>• Czym zajmuje się gospodarka morską?</li><li>• Które gatunki ryb i innych organizmów morskich poławia się w morzach i oceanach?</li></ul>

2. Praca metodą „burzy mózgów” i dyskusji „pełnym frontem” – ciąg dalszy	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Które surowce mineralne występują na dnie oceanów? Określ sposoby ich wydobywania.</li> <li>• Podaj przykłady katastrof ekologicznych związanych z wydobywaniem surowców spod dna mórz i oceanów.</li> <li>• Podaj inne przykłady gospodarczego wykorzystania mórz i oceanów.</li> </ul>
<b>II. Część główna</b>	
3. Praca z tekstem źródłowym i kartą pracy	Uczniowie na podstawie tekstu źródłowego podają przykłady gospodarczego wykorzystania mórz i oceanów (zad. 1).
4. Praca indywidualna z rocznikiem statystycznym i kartą pracy	Uczniowie wpisują do tabeli dane statystyczne i wyciągają wnioski (zad. 2).
5. Praca metodą „burzy mózgów”	Uczniowie odpowiadają na pytanie: Jakie czynniki decydują o wielkościach poławianych ryb? (zad. 3).
6. Praca indywidualna z podręcznikiem, słownikiem geograficznym i kartą pracy	Uczniowie: <ul style="list-style-type: none"> <li>• wyjaśniają terminy: <i>morze terytorialne, wyłączna strefa ekonomiczna, akwakultura, upwelling</i> (zad. 4).</li> <li>• na podstawie podręcznika i własnej wiedzy klasyfikują zasoby Wszechoceanu (zad. 5).</li> </ul>
7. Dyskusja i wypełnianie kart pracy	Uczniowie na podstawie map wykazują związek między czynnikami przyrodniczymi a występowaniem łowisk oraz gatunków występujących w nich ryb (zad. 6).
8. Praca z atlasem i kartą pracy	Uczniowie uzupełniają schemat dotyczący działań człowieka prowadzących do zmniejszenia zasobów morskich (w szczególności ryb) i ich następstw (zad. 7).
9. Postawienie hipotez: <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Zasoby morskie świata kurczą się.</i></li> <li>• <i>Stan sanitarny Wszechoceanu pogarsza się.</i></li> </ul>	Uczniowie weryfikują postawione hipotezy.
<b>III. Część podsumowująca</b>	
10. Zadanie pracy domowej	Rozwiązanie krzyżówki.

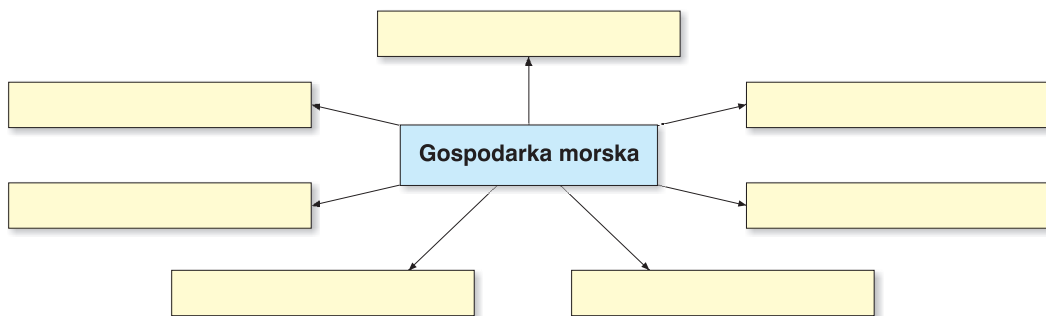
## KARTA PRACY UCZNIĄ

### Temat: Gospodarka morska

#### Zadanie 1

Na podstawie tekstu źródłowego oznacz na schemacie (str. 49) elementy składowe gospodarki morskiej.

(...) *Pojęciem gospodarka morska można określić każdą morską działalność gospodarczą, którą prowadzić można dlatego, że istnieje morze. Jest to jednak działalność złożona, składająca się z wielu czynności i procesów, których wspólnym mianownikiem jest wykorzystanie morza i jego sąsiedztwa. (...) Do elementów gospodarki morskiej można zaliczyć: żeglugę morską, przemysł okrętowy, morski przemysł wydobywczy, żeglugę śródlądową, porty i usługi portowe, rybołówstwo i turystykę morską, usługi oraz administrację morską i śródlądową.*



## Zadanie 2

A. Na podstawie danych zawartych w roczniku statystycznym uzupełnij poniższe tabele.

Połowy		Ryby i owoce morza		Kraje	Roczne spożycie ryb na 1 mieszkańca w kg
Kraje	% udział w połowach świata	Poławiane gatunki	% udział w połowach świata		
Chiny				Chiny	
Japonia		Dorszowate		Japonia	
USA		Skorupiaki i mięczaki		USA	
Niemcy				Niemcy	
Norwegia				Norwegia	
Polska				Polska	

B. Wyciągnij wnioski z przedstawionych w tabelach danych statystycznych

- .....
- .....
- .....

C. Oceń i uzasadnij miejsce Polski w połowach i spożyciu ryb.

.....

.....

.....

## Zadanie 3

Analizując dane z zadania 2, wpisz do tabeli czynniki decydujące o wielkości połowów ryb.

Czynniki wpływające na wielkość połowów ryb	
przyrodnicze	pozaprzyrodnicze
1. ....	1. ....
2. ....	2. ....
3. ....	3. ....
4. ....	4. ....

#### Zadanie 4

Na podstawie podręcznika i słownika geograficznego wykonaj polecenia.

A. Uzupełnij poniższy tekst.

**Wylączna strefa ekonomiczna** – w prawie międzynarodowym jest obszarem rozciągającym się poza morzem terytorialnym do ..... mil morskich (370 km) mierzonych od ....., na którym państwo nadbrzeżne posiada wyłączne prawa suwerenne do: badań naukowych morza, ..... zasobami naturalnymi, zarówno żywymi, jak i nieożywionymi dna morza, jego podziemia oraz pokrywających je wód; wznoszenia i użytkowania sztucznych wysp, instalacji i konstrukcji; ochrony i zachowania środowiska morskiego.

..... – jest to pas wód przybrzeżnych, na którym obowiązuje prawodawstwo i władza państwa, do którego należy dany odcinek wybrzeża.

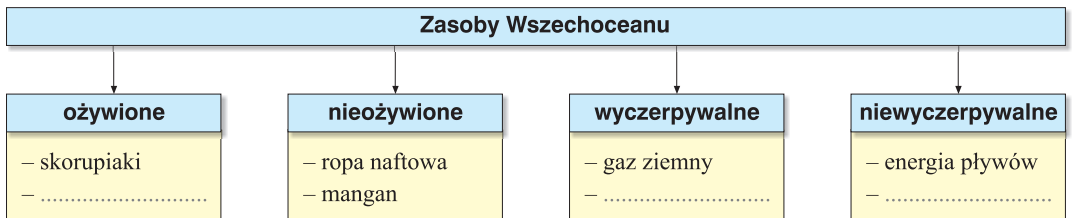
B. Wprowadź korektę poniższego tekstu, wykreślając błędne informacje.

Akwakultura to forma gospodarki morskiej mająca na celu zwiększenie pozyskiwania żywności. Polega **na hodowli lub uprawie/tylko na uprawie** wybranych rodzajów organizmów wodnych w **dalekomorskich/przybrzeżnych** akwenach.

Upwelling to zjawisko **podnoszenia się/opadania** oceanicznych wód **powierzchniowych/głębinowych**, na **powierzchnię/w głębinę** oceanu.

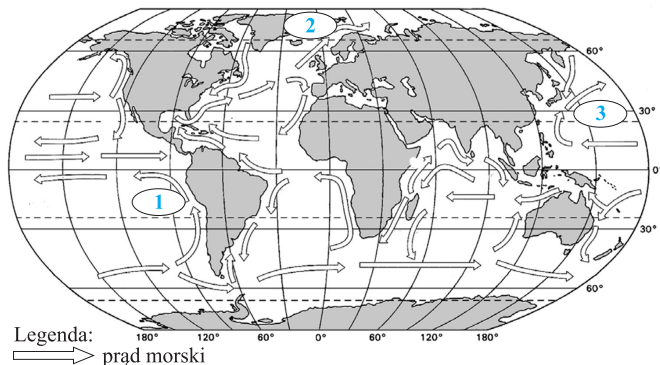
#### Zadanie 5

Uzupełnij poniższą klasyfikację zasobów Wszechoceanu, dopisując w odpowiednie miejsca brakujące elementy.



#### Zadanie 6

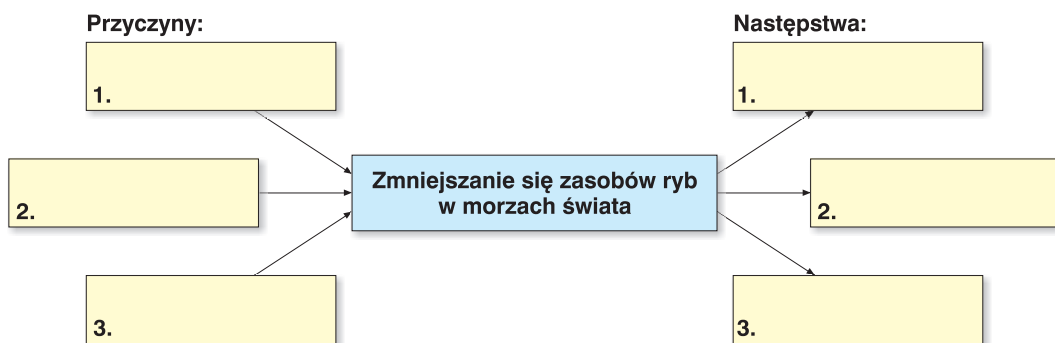
Na mapie oznaczono trzy wybrane łowiska. Na podstawie map gospodarczych w atlasie i mapy fizycznej świata uzupełnij tabelę (str. 51).



Łowisko nr 1 – Basen Peruwiański		
Prąd		Gatunek ryb
Łowisko nr 2 – Morze Norweskie		
Prąd		Gatunek ryb
Łowisko nr 3 – wybrzeże Japonii		
Prąd		Gatunek ryb

### Zadanie 7

Uzupełnij schemat, wpisując trzy przyczyny oraz trzy następstwa zmniejszenia się zasobów ryb w morzach świata.



### Zadanie domowe:

Rozwiąż krzyżówkę. Litery w niebieskiej kolumnie utworzą rozwiązanie.

- Hodowla ryb lub uprawa roślin w przybrzeżnych strefach mórz.
  - Rodzaj sieci rybackiej (trójścienna sieć zastawna).
  - Swobodnie pływający znak nawigacyjny na morzu.
  - Jedyny gatunek bałtyckiego walenia.
  - Forma występowania ryb na morzu.
  - Najmniejsza jednostka pływająca do połowu ryb.
  - Morski prąd głębinowy.
  - Rodzina osiadłych małży uznawanych za najcenniejsze mięczaki jadalne.
  - Fragment morza przynależny do danego państwa.
  - Ciepły prąd płynący u wybrzeży Japonii.
  - Drapieżna wędrowną rybą morską, spotykana w północnym Atlantyku i Morzu Bałtyckim.
-

## SCENARIUSZ 3

### Temat: Przemysł wysokich technologii

**Cel ogólny:** Wykazanie wpływu przemysłu wysokiej technologii na rozwój regionu.

#### Cele szczegółowe:

#### I. Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych

Uczeń:

- lokalizuje na mapie świata przykładowe technopolie, dystrykty, klastry.

#### II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata

Uczeń:

- dostrzega współzależności pomiędzy rozmieszczeniem przemysłu wysokich technologii a rozwojem regionu.

#### III. Rozumienie relacji człowiek–przyroda–społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej

Uczeń:

- dostrzega wpływ przestrzennej organizacji przemysłu na migracje, wykształcenie ludności i bezrobocie.

#### Formy i metody pracy:

- dyskusja dydaktyczna,
- praca w grupach,
- „burza mózgów”,
- opis porównawczy,
- opis wyjaśniający,
- praca z mapą,
- praca z tekstem źródłowym.

#### Środki dydaktyczne:

- mapy tematyczne Ameryki Północnej (*Przemysł zaawansowanych technologii, Dolina Krzemowa*),
- mapa gospodarcza świata,
- foliogramy przedstawiające schematy dystryktu i klastra,
- tekst źródłowy.

<b>PRZEBIEG LEKCJI</b> <b>I. Część wstępna</b>	
1. Organizacja lekcji	Sprawdzenie obecności. Podanie i omówienie tematu lekcji. Wyjaśnienie sposobu pracy uczniów.
2. Praca metodą „burzy mózgów” i dyskusji dydaktycznej	Uczniowie ustalają na podstawie pytań nauczyciela czym jest przemysł zaawansowanej technologii, podają przykłady gałęzi i produktów codziennego użytku będących wytworami tego przemysłu. Podają znane im formy przestrzennej organizacji przemysłu.

<b>II. Część główna</b>	
3. Praca w grupach dwuosobowych z mapą <i>Okręgi przemysłowe na świecie</i>	<p>Uczniowie:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>wymieniają nazwy przykładowych technopolii,</li> <li>na podstawie analizy treści mapy dostrzegają zależność między rozmieszczeniem technopolii a rozwojem społeczno-gospodarczym państwa,</li> <li>korzystając z map tematycznych Ameryki Północnej, podają przykłady technopolii i określają, z pomocą nauczyciela, czynniki ich lokalizacji.</li> </ul>
4. Opis wyjaśniający i porównawczy	<p>Uczniowie, z pomocą nauczyciela, określają cechy przemysłu zaawansowanych technologii.</p> <p>Nauczyciel przy pomocy foliogramu wyjaśnia różnice między technopolią, klastrem a dystryktem oraz podaje przykłady ich występowania.</p>
5. Wnioskowanie przy pomocy „burzy mózgów”	<p>Uczniowie ustalają wpływ ośrodków zaawansowanej technologii na rozwój społeczno-gospodarczy regionu (np. zmniejszenie bezrobocia, wykształcenie ludności, rozbudowę infrastruktury).</p>
<b>III. Część podsumowująca</b>	
6. Podsumowanie	<p>Uczniowie wykonują polecenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>Wskaż na mapie świata dwie różne formy organizacji przemysłu, a następnie wymień czynniki lokalizacji, które zadecydowały o ich utworzeniu.</li> <li>Potwierdź lub odrzuć hipotezę: <i>Dolina Krzemowa jest technopolią, dystryktem i klastrem.</i></li> </ul>
7. Zadanie pracy domowej	<p>Na podstawie wybranego tekstu źródłowego (np. <a href="http://www.ict-cluster.wroc.pl">www.ict-cluster.wroc.pl</a>). podaj nazwy firm działających w obrębie klastra. Przedstaw korzyści wynikające ze zgrupowania firm w klastrze.</p>

## SCENARIUSZ 4

### Temat: Problem wody na świecie

**Cel ogólny:** Uświadomienie uczniom problemu niedostatku wody pitnej na świecie.

**Hipoteza:** Kraje, w których występuje niedostatek wody są zawsze krajami o niskiej jakości życia mieszkańców.

#### Cele szczegółowe:

#### I. Korzystanie z różnych źródeł informacji

Uczeń:

- czyta i interpretuje mapy tematyczne (*Zasoby wód słodkich na świecie, Dostępność do zasobów wód słodkich na świecie, Narastanie niedoborów wód słodkich na świecie*),
- analizuje dane statystyczne dotyczące poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państw świata (wskaźnik HDI),
- wskazuje na mapie politycznej świata obszary konfliktów o wodę,
- wykorzystuje Internet w celu odczytania danych dotyczących zużycia wody przez rolnictwo, przemysł i gospodarkę komunalną w odniesieniu do świata, Europy i Polski.

#### II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez

Uczeń:

- wykazuje wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na dostęp do zasobów wód słodkich,
- określa źródła zanieczyszczeń wód słodkich i podaje przykłady działań mających na celu rozwiązanie tego problemu,
- przewiduje konsekwencje społeczno-gospodarcze niedoboru wody w różnych regionach świata,
- przedstawia propozycje działań mających na celu rozwiązanie problemu niedoboru lub braku wody na świecie.

#### III. Rozumienie relacji człowiek-przyroda-społeczeństwo

Uczeń:

- rozumie potrzebę racjonalnego gospodarowania zasobami wody pitnej,
- ma poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze,
- rozumie związek między ubóstwem a niedoborem lub brakiem wody.

#### Formy i metody pracy:

- wypełnianie kart pracy,
- korzystanie z zasobów Internetu,
- pogadanka,
- dyskusja,
- prezentacja multimedialna,
- burza mózgów.

## Środki dydaktyczne:

- atlas,
- ścienna mapa polityczna świata,
- karty pracy ucznia,
- materiały pomocnicze: kolorowe karteczki, kartony, flamastry, tablica korkowa,
- komputery z dostępem do Internetu (strona internetowa [www.wedrującyswiat.pl](http://www.wedrującyswiat.pl) – mapy: *Zasoby wód słodkich na świecie*, *Dostępność do zasobów wód słodkich na świecie*, *Narastanie niedoborów zasobów wód słodkich na świecie do roku 2025*, *Wskaźnik rozwoju społecznego HDI na świecie*).

**Uwaga.** W razie braku możliwości korzystania w czasie zajęć z Internetu nauczyciel lub uczniowie powinni przygotować na potrzeby lekcji ww. mapy, zestawienia tabelaryczne wskaźnika HDI, zużycia wody przez rolnictwo, przemysł i gospodarkę komunalną w odniesieniu do świata, Europy i Polski.

PRZEBIEG LEKCJI	
I. Część wstępna	
1. Organizacja lekcji	Sprawdzenie obecności. Podanie celu lekcji.
2. Pogadanka, „burza mózgów”	<ol style="list-style-type: none"><li>1. Liderzy grup otrzymują kartkę z pytaniem: <i>Co by było gdyby zabrakło wody na Ziemi?</i></li><li>2. Każda z grup metodą „burzy mózgów” podaje trzy konsekwencje wynikające z braku wody.</li><li>3. Po prezentacji uczniowie zastanawiają się, czy zostały podane wszystkie następstwa braku wody. Następuje uzupełnienie skutków.</li><li>4. Nauczyciel przeprowadza pogadankę na temat zasobów wody na Ziemi i jej obiegu w przyrodzie.</li></ol>
II. Część główna	
3. Praca w grupach zgodnie z instrukcjami zawartymi w kartach pracy	<p>Grupy wykonują zadania zgodnie z kartami pracy.</p> <ul style="list-style-type: none"><li>• <b>Grupa I</b> – znajduje i analizuje dane dotyczące zasobów wody w krajach słabo gospodarczo rozwiniętych i w Polsce. Wyciąga i zapisuje wnioski.</li><li>• <b>Grupa II</b> – znajduje i analizuje dane dotyczące zasobów wody w krajach wysoko gospodarczo rozwiniętych i w Polsce. Wyciąga i zapisuje wnioski.</li><li>• <b>Grupa III</b> – czyta i analizuje przykładowe konflikty o wodę (<b>Materiał pomocniczy nr 1</b>). Kolorowymi karteczkami zaznacza na ściennej mapie świata wybrane miejsca konfliktów. Wykorzystując <b>Materiał pomocniczy nr 2</b> zawierający poszczególne elementy łańcucha przyczynowo-skutkowego, przypina do tablicy korkowej ognia łańcucha w taki sposób, aby stanowiły logiczny ciąg zdarzeń prowadzący do występowania konfliktów związanych z dostępem do wody.</li><li>• <b>Grupa IV</b> – znajduje i analizuje dane dotyczące zużycia wody słodkiej przez rolnictwo, przemysł i gospodarkę komunalną w odniesieniu do świata, Europy i Polski. Wyciąga i zapisuje wnioski. Podaje kilka przykładów źródeł zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych. Wskazuje metody/sposoby mające na celu usunięcie/zapobieganie tym zanieczyszczeniom.</li></ul>
4. Prezentacja	Prezentacja przez poszczególne grupy opracowanych materiałów i sformułowanych wniosków.

5. Rozwiązywanie problemu	Dyskusja na temat <i>Czy istnieje zależność między poziomem życia ludności a narastaniem niedoborów lub brakiem wody pitnej. Jeżeli tak, to jakie konsekwencje mogą wynikać z tego faktu dla społeczeństw zamieszkujących dany obszar?</i>
<b>III. Część podsumowująca</b>	
6. Podsumowanie	Sformułowanie i zapisanie wniosków wynikających z dyskusji.
7. Zadanie pracy domowej	Wykonanie plakatu na temat <i>Racjonalne gospodarowanie zasobami wody pitnej.</i>

## KARTA PRACY UCZNIĄ – GRUPA I

### Instrukcja:

- Wykorzystując stronę internetową [www.wedrujacyswiat.pl/Ludnosc.php](http://www.wedrujacyswiat.pl/Ludnosc.php), znajdź tabelę zawierającą zestawienie wartości HDI. Z tabeli wybierz pięć dowolnych słabo gospodarczo rozwiniętych krajów (HDI < 0,5). Odczytaj również wartość HDI dla Polski. Odczytane wartości wpisz do Tabeli 1.
- Na stronie internetowej [www.wedrujacyswiat.pl](http://www.wedrujacyswiat.pl) odszukaj mapy: *Zasoby wód słodkich na świecie*, *Dostępność do zasobów słodkowodnych na świecie*, *Narastanie niedoborów zasobów wód słodkich na świecie do roku 2025*.
- Przeanalizuj mapę *Zasoby wód słodkich na świecie*. Odczytaj, wielkość zasobów wód słodkich w m<sup>3</sup>/osobę w wybranych przez Ciebie krajach. Wartości wpisz do Tabeli 1.
- Przeanalizuj mapę *Dostępność do zasobów słodkowodnych na świecie*. Odczytaj, jaka jest dostępność do zasobów słodkowodnych (w m<sup>3</sup>/osobę/rok) w wybranych przez Ciebie krajach. Wartości wpisz do Tabeli 1.
- Przeanalizuj mapę *Narastanie niedoborów zasobów wód słodkich na świecie do roku 2025*. Odczytaj, jaki jest pobór wody w % dostępnych zasobów w wybranych przez Ciebie krajach. Wartości wpisz do Tabeli 1.

**Tabela 1**

Lp.	Nazwa kraju	Wskaźnik rozwoju społecznego (HDI)	Zasoby wód słodkich (m <sup>3</sup> /osobę)	Dostępność do zasobów wody słodkiej (m <sup>3</sup> /osobę/rok)	Narastanie niedoborów zasobów wód słodkich do roku 2025 (%)
<b>Kraje słabo gospodarczo rozwinięte</b>					
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
	Polska				

6. Przeanalizuj wpisane do tabeli wartości dla krajów słabo gospodarczo rozwiniętych i dla Polski. Sformułuj odpowiednie wnioski.

	Wnioski
Kraje słabo gospodarczo rozwinięte	
Polska	

## KARTA PRACY UCZNIĄ – GRUPA II

### Instrukcja:

- Wykorzystując stronę internetową [www.wedrujacyswiat.pl/Ludnosc.php](http://www.wedrujacyswiat.pl/Ludnosc.php), znajdź tabelę zawierającą zestawienie wartości HDI. Z tabeli wybierz pięć dowolnych wysoko gospodarczo rozwiniętych krajów ( $HDI > 0,8$ ). Odczytaj również wartość HDI dla Polski. Odczytane wartości wpisz do Tabeli 2.
- Na stronie internetowej [www.wedrujacyswiat.pl](http://www.wedrujacyswiat.pl) odszukaj mapy: *Zasoby wód słodkich na świecie*, *Dostępność do zasobów słodkowodnych na świecie*, *Narastanie niedoborów zasobów wód słodkich na świecie do roku 2025*.
- Przeanalizuj mapę *Zasoby wód słodkich na świecie*. Odczytaj wielkość zasobów wód słodkich w  $m^3/osobę$  w wybranych przez Ciebie krajach. Wartości wpisz do Tabeli 2.
- Przeanalizuj mapę *Dostępność do zasobów słodkowodnych na świecie*. Odczytaj, jaka jest dostępność do zasobów słodkowodnych (w  $m^3/osobę/rok$ ) w wybranych przez Ciebie krajach. Wartości wpisz do Tabeli 2.
- Przeanalizuj mapę *Narastanie niedoborów zasobów wód słodkich na świecie do roku 2025*. Odczytaj, jaki jest pobór wody w % dostępnych zasobów w wybranych przez Ciebie krajach. Wartości wpisz do Tabeli 2.

Tabela 2

Lp.	Nazwa kraju	Wskaźnik rozwoju społecznego (HDI)	Zasoby wód słodkich ( $m^3/osobę$ )	Dostępność do zasobów wody słodkiej ( $m^3/osobę/rok$ )	Narastanie niedoborów zasobów wód słodkich do roku 2025 (%)
<b>Kraje wysoko gospodarczo rozwinięte</b>					
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
	Polska				

6. Przeanalizuj wpisane do tabeli wartości dla krajów wysoko gospodarczo rozwiniętych i dla Polski. Sformułuj odpowiednie wnioski.

	Wnioski
Kraje wysoko gospodarczo rozwinięte	
Polska	

## KARTA PRACY UCZNIĄ – GRUPA III

### Instrukcja:

1. Przeczytaj uważnie zamieszczone poniżej teksty dotyczące konfliktów o wodę zawarte w **Materiale pomocniczym nr 1**.
2. Na ściennej mapie politycznej świata kolorowymi samoprzylepnymi karteczkami zaznacz wymienione miejsca konfliktów.
3. Korzystając z **Materiału pomocniczego nr 2**, zawierającego poszczególne elementy łańcucha przyczynowo-skutkowego, przypnij do tablicy korkowej ogniwa łańcucha w taki sposób, aby stanowiły logiczny ciąg zdarzeń prowadzących do konfliktów o wodę.

### Materiał pomocniczy 1 do karty pracy grupy III

#### Niedobór wody a konflikty

- W latach 90-tych Turcja realizowała projekt Büyük Anadolu Projesi w dorzeczu Eufratu i Tygrysu w Anatolii, co doprowadziło do napięcia między Turcją, Syrią a Irakiem.
- Budowa przez Izraelczyków muru na Zachodnim Brzegu Jordanu odcięła całkowicie ok. 50 miejscowości palestyńskich od 56 źródeł wody pitnej. Zdarza się, że gdy osiedla żydowskie mają niedobór wody, to firma zajmująca się dystrybucją wody, odcina ją niektórym miejscowościom palestyńskim. O wody rzeki Jordan rywalizuje również Syria, Jordania i Liban.
- W Libanie w 1997 roku wzrosło poparcie dla radykalnego ugrupowania Hezbollah, które po początkowo pokojowym „buncie głodnych”, domagało się projektów irygacyjnych w południowej części kraju.
- W 1976 roku doszło do konfliktu o prawo użytkowania wód Gangesu między Indiami a Pakistanem.
- Chiny, aby zapewnić sobie dostęp do wody, budują tamy na Mekongu, odcinając od wód tej rzeki Wietnam, Laos, Kambodżę i Tajlandię.
- Długi okres czasu trwało ustalenie zasad poboru wód Indusu przez Indie i Pakistan.
- W 2003 roku na transgranicznej rzece Han Korea Północna wybudowała zaporę. Poniżej zapory, już na terytorium Korei Południowej, leżą rolnicze regiony tego kraju. Rzeka Han przepływa ponadto przez stolicę Korei Południowej – Seul.
- W 1959 roku Egipt podpisał z Sudanem umowę dotyczącą poboru i wykorzystania wód Nilu. Umowa została zapisana tak, że Sudan ma prawo do 18,5 km<sup>3</sup>/rok a Egipt

- do 55 km<sup>3</sup>/rok. Zarówno Sudan, jak i Etiopia, gdzie formuje się większość zasobów Nilu, planują budowę zbiorników wodnych i chcą renegecjonować umowę z Egipcem.
- W Etiopii konflikty plemienne dotyczą często prawa do własności studni.
  - W 2006 roku w Sudanie popyt na wodę wzrósł o 30%, co było wynikiem dużej liczby uchodźców z Erytrei szukających schronienia w Sudanie.
  - Od 1974 roku Libia nadmiernie eksploatuje wody podziemne Sahary, wydobywając je w ilości 2 mln m<sup>3</sup>/dobę. Przy okazji „podkrada” wody podziemne z obszaru Egiptu i Algierii.
  - Kiedy w 1962 roku, po latach budowy, napełniono zbiornik Kariba na rzece Zambezi, doszło do lokalnej klęski głodu, związanej z zalaniem pól uprawnych poniżej budowanej zapory.
  - Stany Zjednoczone i Meksyk spierają się o wody rzeki Kolorado.

### Spory o rzeki graniczne

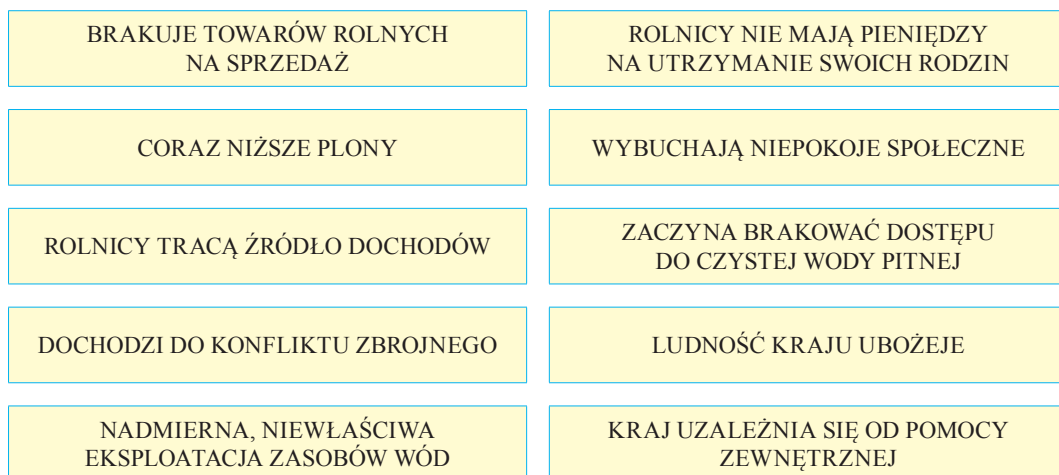
- Między Boliwią a Peru toczy się spór o niewielką graniczną rzekę Silala. 40 lat temu spory dotyczyły rzeki Lauca.
- Iran i Irak spierają się o przebieg granicy na rzece Szatt-al-Arab.
- Rzeka Ussuri to konfliktogenna granica między Chinami a Rosją.

### Konflikty a skażenie wody

- Zalegające w studniach i rzekach Rwandy ciała zabitych w czasie konfliktu z 1994 roku, spowodowały skażenie wody.
- Konflikt w byłej Jugosławii spowodował skażenie wód Dunaju.
- Podczas I wojny w Zatoce Perskiej zniszczono część infrastruktury energetycznej, co wpłynęło na funkcjonowanie przepompowni zasolonej wody. Doprowadziło to w konsekwencji do zasolenia gleb i nadmiernego zalegania wody na znacznych obszarach.

## Material pomocniczy 2 do karty pracy grupy III

### Ogniwa łańcucha przyczynowo-skutkowego prowadzącego do występowania konfliktów związanych z dostępem do wody



## KARTA PRACY UCZNIĄ – GRUPA IV

### Instrukcja:

1. Wykorzystując Internet, znajdź dane dotyczące zużycia wody słodkiej przez rolnictwo, przemysł i gospodarkę komunalną w odniesieniu do świata, Europy i Polski. Wpisz je do tabeli. Przeanalizuj podane wartości i wyciągnij wnioski.

### Użytkowanie zasobów wody słodkiej w %

	Świat	Europa	Polska
<b>Rolnictwo</b>			
<b>Przemysł</b>			
<b>Gospodarka komunalna</b>			
<b>Wnioski</b>	<b>dla świata</b>	<b>dla Europy</b>	<b>dla Polski</b>
	.....	.....	.....
	.....	.....	.....
	.....	.....	.....
	.....	.....	.....

2. Wykorzystując podręcznik oraz własną wiedzę podaj kilka przykładów źródeł zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych oraz metody/sposoby mające na celu usunięcie/zapobieganie tym zanieczyszczeniom.

Lp.	Przykładowe źródła zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych	Sposoby zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń	Metody usuwania zanieczyszczeń
1.	..... ..... .....	..... ..... .....	..... ..... .....
2.	..... ..... .....	..... ..... .....	..... ..... .....
3.	..... ..... .....	..... ..... .....	..... ..... .....
4.	..... ..... .....	..... ..... .....	..... ..... .....